

NATIONAAL
PROGRAMMA

ARNHEM
OOST

Arnhem- Oost zijn we samen

GEBIEDSPLAN ARNHEM-OOST

Alliantie Arnhem-Oost i.o. | Gemeente Arnhem
15 juni 2023

Colofon

Dit gebiedsplan is opgesteld met dank aan:

College van Burgemeester en wethouders van de gemeente Arnhem;
Ambtelijke organisatie gemeente Arnhem;
Arnhem-Oost kringleden;
Vertegenwoordigers van het Rijk;
Bewoners van de Arnhem-Oost wijken.

En een vertegenwoordiging van Arnhemse:

Educatieve partners;
Arbeidsbemiddelingsorganisaties;
Woningbouwcoöperaties;
Zorg- en welzijnsorganisaties;
Kunst- en cultuurinstellingen;
Sportorganisaties;
Veiligheidspartners, en;
Bedrijfsleven.

Hoofdredactie:

Kwartiermaker Alliantie Arnhem-Oost

Redactie:

Programmteam Arnhem-Oost, gemeente Arnhem

Fotografie:

Berends | Sebastiaan

Vormgeving:

Diep Arnhem

Drukwerk:

tob media

Datum publicatie: juni 2023

www.arnhem.nl/arnhemoost

NATIONAAL
PROGRAMMA
**ARNHEM
OOST**

Arnhem- Oost zijn we samen

GEBIEDSPLAN ARNHEM-OOST

Alliantie Arnhem-Oost i.o. | Gemeente Arnhem

Leeswijzer

VOORWOORD, INLEIDING, ANALYSE EN CONTEXT	3
<ul style="list-style-type: none"> - Voortbouwen op een ambitievol programma - Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid - Arnhem - Kwantitatieve en kwalitatieve analyse	
STRATEGIE, AANPAK EN WERKWIJZE	22
<ul style="list-style-type: none"> - Missie en visie - Lerende aanpak, bewonersparticipatie, monitoring en evaluatie - Werkwijze, governance en communicatie	
UITVOERINGSAGENDA 2023 – 2027	36
<ul style="list-style-type: none"> - Opvoeden en Opgroeien Een kansrijke en inclusieve ontwikkeling voor ieder kind en iedere jongere ('min 10 maanden' tot 27 jaar). - Werk en Inkomen Bestaanszekerheid voor ieder gezin en huishouden. - Wonen en Leven Leven in een duurzame woning en in een gezonde en veilige buurt.	
FINANCIËN EN CAPACITEIT	48

Voorwoord

Wie meedoet aan ons nationaal programma voor Arnhem-Oost, werkt mee aan iets zeldzaam kostbaars.

In het Oostelijk deel van onze stad gaan wij namelijk een generatie grootbrengen in een samenleving die onze opgroeiende jeugd welkom heet met geschikte woningen, eerlijke banen, sterke opleidingen en uitnodigend groen. Een nieuwe generatie die wordt gevormd met het inlevingsvermogen en de nieuwsgierigheid om vrijheid, tolerantie en kennis door te geven en die de veerkracht vindt om de problemen op te lossen die wij allen op ons pad krijgen.

Niet langer bepaalt de plaats waar onze wieg staat ons levenspad. Niet langer heeft het ene kind het geluk opgetild te worden in een rijke omgeving vol kansen, terwijl het andere kind de pech heeft om neergedrukt te zijn in een verpauperde wijk vol rotzooi. Toen wij als gemeente de verschillen tussen westelijk en oostelijk Arnhem verontrustend zagen toenemen, zijn wij gezwind aan het werk gegaan. Opdat beide kanten van onze stad een normale Nederlandse welvaart leren kennen. Opdat ieder kind uitzicht krijgt op een jeugd zonder verlamdende stress, met ouders die hun kinderen kunnen geven wat zij zelf gemist hebben. Wij zijn allen ouders met zo'n missie. Als burgervader van Arnhem zie ik dit als mijn grote opdracht. Voor alle Arnhemmers.

Wij zien terdege hoe in Presikhaaf, Malburgen, Geitenkamp, Het Arnhemse Broek en Klarendal een wereld valt te winnen. Daarom is deze uitvoeringsagenda van het Nationaal Programma Arnhem-Oost vol aandacht voor het preventief aanpakken van fout gedrag; met alle aandacht voor de vraag naar het 'hoe'. Hoe helpen wij gemeenschappen in de wijken versterken; hoe wordt de sociale samenhang sterk en veilig? Hoe bannen wij de misstanden uit? Het antwoord ligt in de vraag naar 'wie'. Onze wijken hebben u nodig, een alliantie van bondgenoten. Voor betere woningen, groenere en veiligere buurten, het beste onderwijs en rijkere voorzieningen.

Als Alliantie van overheden en bedrijven, van buurten en bewoners, van jongerencentra en scholen geloven wij in onze nieuwe generatie. Want er ligt een doorwrocht plan voor een breed scala aan bepalende onderwerpen waarmee wij maar liefst achttien jaar persisteren. Voor onze volhardende ogen staat het grote doel - op naar een glansrijke toekomst voor onze kinderen met hun wieg in Arnhem-Oost.

Ahmed Marcouch

Burgemeester Arnhem | voorzitter Alliantie Arnhem-Oost

INLEIDING

Voor u ligt het Gebiedsplan (inclusief Uitvoeringsagenda 2023-2027) van het Nationaal Programma Arnhem-Oost (NPAO) dat de gemeente Arnhem en de Alliantie Arnhem-Oost (i.o.) op 15 juni 2023 presenteert. De afgelopen jaren is veel in kaart gebracht over de vijf wijken (Presikhaaf, Malburgen, Geitenkamp, Het Arnhemse Broek en Klarendal) die samen Arnhem-Oost vormen. Nu is het tijd om stappen te zetten op weg naar 2040. In dit Gebiedsplan brengen we in beeld **waarom** het Nationaal Programma Arnhem-Oost noodzakelijk is, **wat** de context en gemeenschappelijke visie is en wat de ambities en de aanpak zijn. Ook hebben we aandacht voor **hoe** we dit willen organiseren, inclusief de communicatieaanpak en de beschikbare (financiële) middelen.

We kunnen daarbij voortbouwen op een ambitieuze Arnhem-Oost aanpak. In 2022 werd via de Uitvoeringsagenda Arnhem-Oost gewerkt aan verschillende uitdagingen in de vijf wijken. Met het Nationaal Programma Arnhem-Oost transformeren we de bestaande aanpak van op zichzelf staande pilots en initiatieven naar een samenhangend en praktisch plan met een langetermijnperspectief. Het Gebiedsplan is op deze manier een gezamenlijk vertrekpunt voor betrokken partners op diverse niveaus. Het biedt een kapstok en een plek om samenwerking te organiseren.

Bepaalde projecten uit de Uitvoeringsagenda 2022 zijn al uitgevoerd en afgerond, sommige acties lopen nog volop. Er zijn ook al de nodige successen geboekt; Arnhem is koploper met het Volkshuisvestingsfonds, de basis voor 'De Pedagogische Wijk' is gelegd en de eerste stappen naar een zeer innovatieve schuldenaanpak zijn gezet.

Maar niet alleen Arnhem-Oost heeft zich ontwikkeld, ook het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) is een volgende fase ingegaan. Het kabinet heeft in juli 2022 een nieuwe aanpak hiervoor aangekondigd. Verschillende ministeries investeren in het programma om de stapeling van problemen aan te pakken. De realisatie van dit Gebiedsplan is een voorwaarde om deel te nemen aan het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid.

Het kabinet wil de problematiek samen met gemeenten, hun lokale partners en bewoners aanpakken. Naar aanleiding

daarvan is de gemeente Arnhem gevraagd om de aanpak Arnhem-Oost door te ontwikkelen naar het Nationaal Programma Arnhem-Oost. Daarbij is een aantal ingrediënten noodzakelijk. Het programma:

- Bestaat uit een publiek-private alliantie die zich verbonden heeft aan de verbeterdoelen;
- Heeft commitment van de gemeente en de alliantie voor een langjarige aanpak van 15-20 jaar;
- Werkt met een Gebiedsplan;
- Geeft prioritering per focusgebied vanuit de gemeente;
- Beschikt over een onafhankelijk programmabureau dat optreedt namens de alliantie.

Bovenstaande voorwaarden voor een succesvolle aanpak dienen geregeld te zijn voor de zomer van 2023. Om die reden heeft Van de Bunt Adviseurs, onder leiding van Lodewijk Asscher, in het najaar van 2022 een advies uitgebracht over hoe de gemeente Arnhem en de betrokken partners die samen de Kring Arnhem-Oost vormen, het programma het beste kan organiseren.

De inhoud van dit Gebiedsplan is gebaseerd op literatuuronderzoek, uitkomsten van gesprekken en sessies met ambtelijke vertegenwoordiging van alle relevante afdelingen binnen de gemeente Arnhem, bestuurders van de gemeente Arnhem, gesprekken met partners – specifiek de leden van Arnhem-Oost kring – in de gemeente Arnhem, vertegenwoordigers van het Rijk en uiteraard ook met bewoners van de wijken. Verder zijn ook de bestaande documenten (onder andere wijkanalyses, advies Van de Bunt) en inzichten opgedaan tijdens werkbezoeken meegenomen in het geheel. Na de zomer 2023 starten we met de uitwerking en start van de verschillende onderdelen van de Uitvoeringsagenda 2023-2027. Dat doen we aan de hand van een implementatie- en uitvoeringsplan, per lijn en per wijk.

CONTEXT

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost maakt onderdeel uit van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Binnen dit programma van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningsrelaties (BZK) werkt het Rijk samen met gemeenten en andere lokale partijen in twintig focusgebieden in negentien steden. In totaal wonen hier 1,2 miljoen mensen. Het doel is dat de huidige en vooral de nieuwe generaties in de wijken zich kansrijk en inclusief kunnen ontwikkelen tot zelfbewuste en (veer)krachtige burgers.

Het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid heeft een scope van 15 tot 20 jaar. Verschillende ministeries investeren om de stapeling van problemen aan te pakken. Zo wordt er al geïnvesteerd in betere volkshuisvesting (€600 miljoen), het voorkomen van jeugdcriminaliteit (€82 miljoen) en de aanpak van armoede en schulden (€20 miljoen). Ook wordt er fors geïnvesteerd in het verbeteren van de onderwijskwaliteit en de versterking van scholen met veel leerlingen met leer- en ontwikkelachterstanden.

De gemeente Arnhem heeft de afgelopen periode belangrijke stappen gezet. Zo nam de gemeenteraad onder meer de Arnhem-Oost aanpak aan, en is de aanpak een belangrijk onderdeel in het coalitieakkoord (2022-2026). Bovendien zijn verschillende partners al aan boord en hebben zij hun commitment uitgesproken.

Het is tijd voor de volgende stap.

ARNHEM

'Arnhem-Oost zijn we samen': een slogan waaruit zowel een belofte spreekt als de reis die deze belofte waar moet maken. Als we iets willen zeggen over de opgaven van Arnhem-Oost en de reis die we willen afleggen, moeten we eerst kijken naar waar we vandaan komen: de geschiedenis van de stad Arnhem.

Arnhem kreeg stadsrechten in 1233. Arnhem is ontstaan aan de rand van de Veluwe, langs de St. Jansbeek. Pas door het verleggen van de Rijn driehonderd jaar later, in 1531, werd Arnhem een rivierstad.

We hebben een voorname afkomst, als lommerrijke plaats aan de Veluwe, en we zijn voornaam gebleven. Dat komt door de functie van bestuursstad en, later in de geschiedenis, door de import van rijke burgers uit het westen. Deze nieuwe Arnhemmers bouwden zo'n tweehonderd jaar geleden net buiten de stadswallen villa's. Dat deden zij voornamelijk met vermogen dat was opgebouwd in de koloniën in Indië. Geld dat meestal verbonden was met slavernij. De nieuwe Arnhemse elite kwam uit Den Haag en Amsterdam, en zocht de rust van de Veluwe. De nieuwe spoorlijn maakte het makkelijk voor hen om richting Arnhem te reizen. Zo brachten ze welvaart naar het 'Haagje van het Oosten'. Die welvaart trok grote groepen arme arbeiders, met name afkomstig uit de Betuwe, naar de stad.

Arnhem bleef altijd een bestuursstad, in tegenstelling tot andere steden, die zich bijvoorbeeld tot rivierhandelsstad of industriestad ontwikkelden. In Arnhem was en is veel zakelijke dienstverlening, toerisme en verzorgende bedrijven. De stad is door de eeuwen heen enorm gegroeid. Het oorspronkelijk inwonersaantal in de middeleeuwen wordt geschat op 2000 inwoners. Rond de Tweede Wereldoorlog telde Arnhem zo'n 100.000 bewoners, inmiddels is dat aantal gestegen tot ongeveer 170.000.

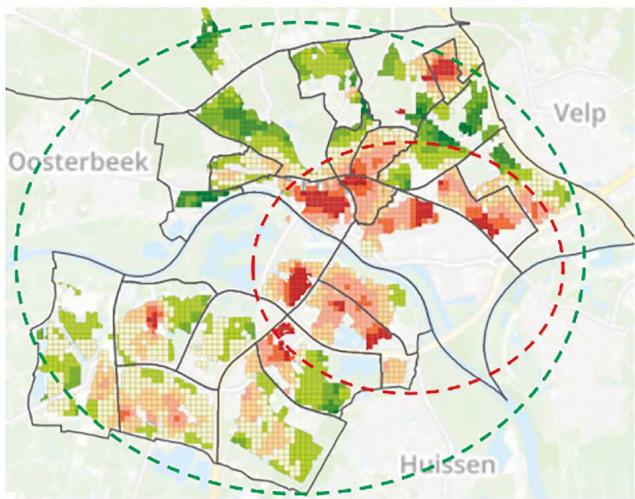
De Tweede Wereldoorlog liet Arnhem achter met flinke littekens. De stad moest opnieuw worden opgebouwd. We kregen trolleybussen, breidden uit, en met de wijk Malburgen staken we de rivier over. De stad groeide niet alleen in omvang, maar ook in diversiteit. Na de komst van de Betuwanaren en de Indische randstedelingen, verwelkomde Arnhem in de jaren '60 buitenlandse gastarbeiders,

---

Arnhem- Oost zijn we samen

---

gezinsherenigers, kenniswerkers en vluchtelingen uit de hele wereld. Zo is een gemengde samenleving ontstaan; bijna 30% van de inwoners heeft een immigratie-achtergrond, waarvan bijna 20% niet-westers is. Of diversiteit een thema is, is geen vraag. Het is een gegeven en een kracht van onze stad.

Ook nu, twee eeuwen na de 18e-eeuwse bloeiperiode, zien we nog steeds onze dubbele inborst: een voorname stad, met veel werkgelegenheid, prachtig groen, mooi gelegen, stedelijk, aan de Veluwe en de Rijn. Tegelijkertijd is Arnhem een stad met opgaven. We willen namelijk al die kwaliteiten versterken én bewaren voor de toekomst. Dat betekent dat verduurzaming nodig is zoals in de energietransitie, verkeer en onze bedrijvigheid, met energie als speerpunt. Het betekent verdere vergroening en klimaatadaptatie.

Tegelijkertijd zijn *bestaanszekerheid en kansengelijkheid* ongelooflijk belangrijke speerpunten in Arnhem. Want we kampen met hardnekkige grootstedelijke problematiek. Veel inwoners leven in armoede. Middengroepen dreigen af te zakken, doordat er steeds minder banen zijn op middelbaar niveau. De scheiding tussen hoog- en praktisch opgeleiden wordt groter, met toenemende kansenongelijkheid op de arbeidsmarkt, in koopkracht, gezondheid en veiligheid. In criminaliteitscijfers staan we bovenaan na de G4. Er is veel werkloosheid, veel niet-participatie en een stijgende zorgvraag, zeker bij de jeugd.

Aan de hand van datakaarten wordt die scheiding zichtbaar; Arnhem is een *gedeelde stad*. De wijken in Arnhem-Oost vormen een contrast met de wijken in het westen van de stad, zowel boven de Rijn als daaronder. Een dergelijke scheiding komt voor in iedere stad, maar in Arnhem is de kloof extra groot én de tendens verkeerd. Daarom willen we een *trendbreuk* bereiken. Onze ambitie is radicaal: we willen de lagere en middengroepen niet een beetje compenseren, maar proberen de trend om te draaien. We willen een stad creëren waar het fijn leven is, waar iedereen zichzelf kan zijn en iedereen bij kan dragen. Een *ongedeelde stad*.

De initiatieven beschreven in het Gebiedsplan hebben tot doel deze trendbreuk te realiseren. En daar hebben we de stad bij nodig – inwoners, partners en overheden. Want samen zijn we Arnhem-Oost.

ANALYSE

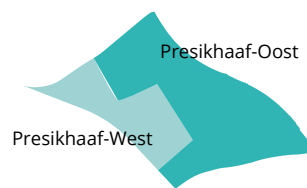
In de vijf wijken van Arnhem-Oost is een integrale, langjarige aanpak nodig om de achterstanden op het gebied van onderwijs, werk & inkomen, wonen, gezondheid, leefbaarheid en veiligheid aan te pakken.

Arnhem-Oost is één gebied, maar bestaat uit wijken met een opvallend, eigen karakter. Van het honderdjarig tuindorp (Geitenkamp) tot de eerste nieuwbouwwijk van Arnhem-Zuid (Malburgen). Van ons-kent-ons cultuur tot anonimiteit in hoogbouw. Met grote verschillen in bevolkingssamenstelling, van bijna volledige autochtone wijk (Geitenkamp) tot buurten met een grote diversiteit aan achtergronden (Presikhaaf, Klarendal en Malburgen).

We schetsen een beeld van de vijf wijken, gebaseerd op een analyse van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens.¹

Geitenkamp

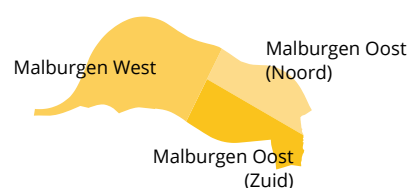
Presikhaaf

Klarendal

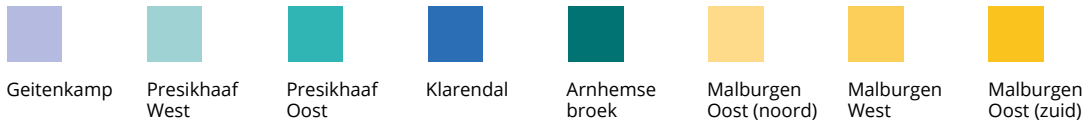

**Arnhemse
broek**

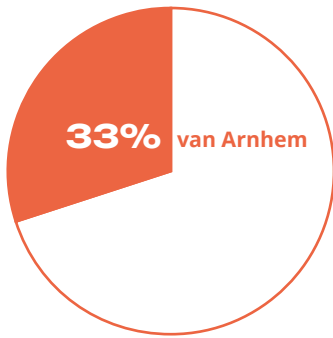

Malburgen

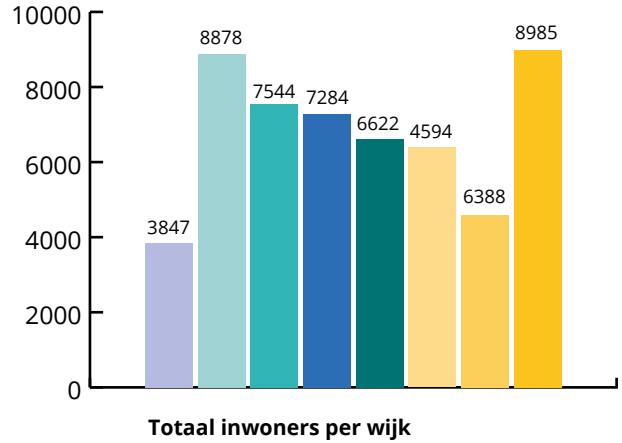
¹ Bronnen:
www.arnhem.incijfers.nl/jive
www.allecijfers.nl

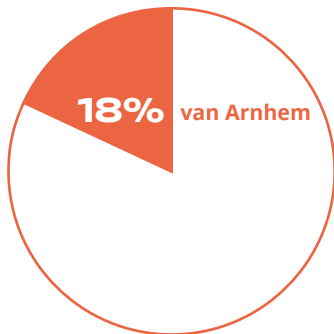
**Totaal aantal inwoners
Arnhem-Oost**
54.142

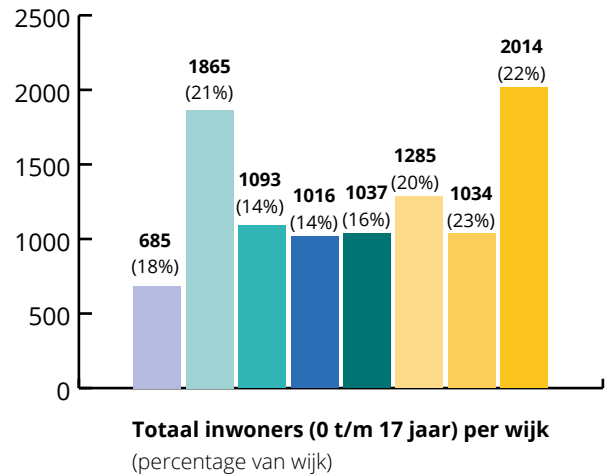
Aantal inwoners per wijk

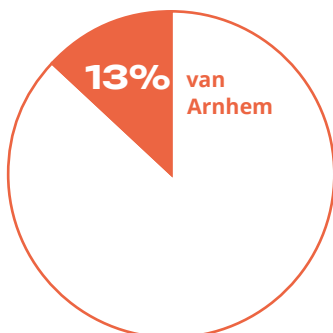
**Totaal kinderen (0 t/m 17 jaar)
in Arnhem**
30.021

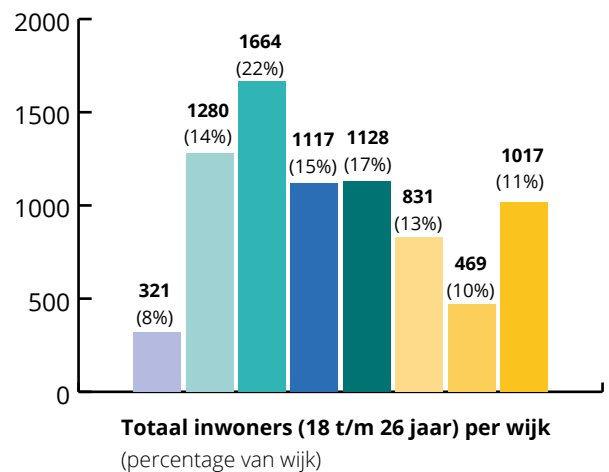
Kinderen per wijk

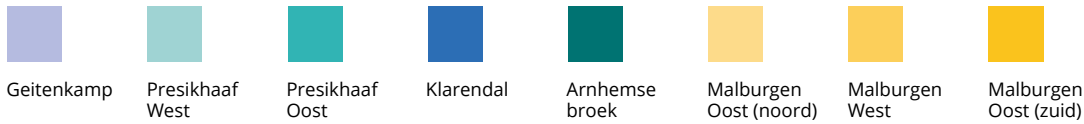

**Totaal jongeren (18 t/m 26 jaar)
in Arnhem**
22.227

Jongeren per wijk

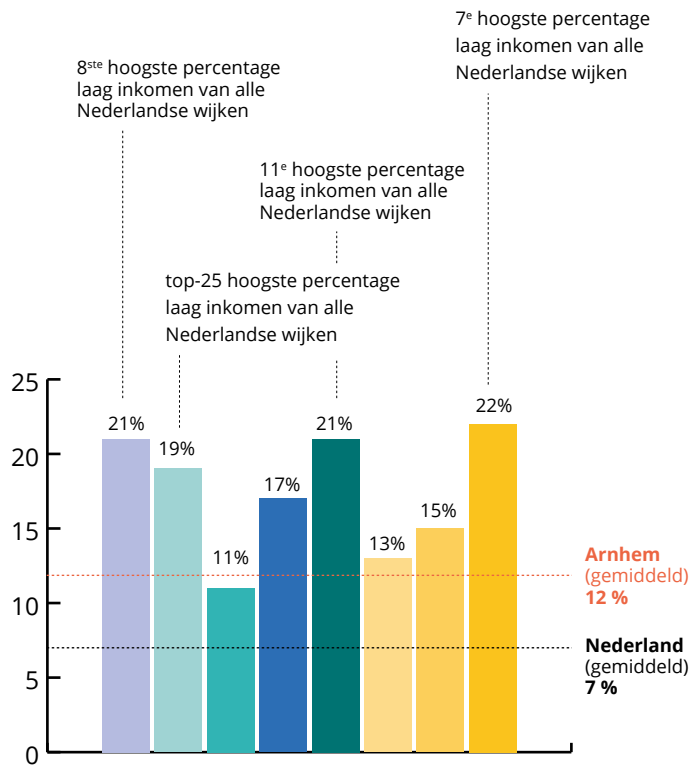

Huishoudens laag inkomen

Huishoudens met een laag inkomen

< 13.247 €

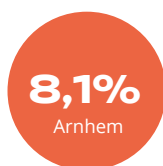
Indien huishoudens een lager inkomen hebben dan 13.247 euro worden ze gekenmerkt als huishoudens met een laag inkomen. Dit zijn in principe gezinnen/huishoudens die onder de armoedegrens leven. Arnhem-Oost valt in het bijzonder op als het gaat om een hoog percentage huishoudens dat met een laag inkomen moet rondkomen.

Landelijk gezien (3340 wijken) zitten 4 wijken uit Arnhem-Oost tussen de 50 wijken die het hoogste percentage huishoudens met laag inkomen hebben. Één van de vijf huishoudens in deze wijken hebben een lager inkomen dan 13.247 euro per jaar.

Armoede (SCP - 2019)

Gemiddeld percentage mensen dat in armoede leeft in Nederland

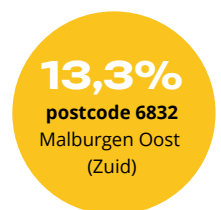
Gemiddeld percentage mensen dat in armoede leeft in Arnhem

Armste postcodegebied van Nederland

Twee andere postcodegebieden in Arnhem-Oost komen voor in de top 100. In totaal 4.066 postcodegebieden

Geitenkamp

Presikhaaf West

Presikhaaf Oost

Klarendal

Arnhemse broek

Malburgen Oost (noord)

Malburgen West

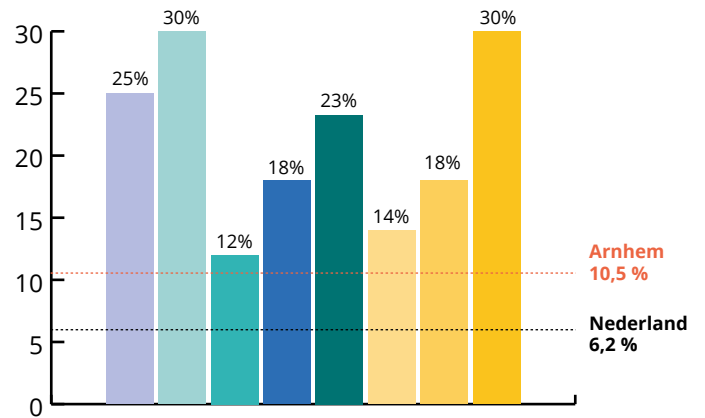

Malburgen Oost (zuid)

Kinderen in bijstandsgezinnen (CBS - 2020)

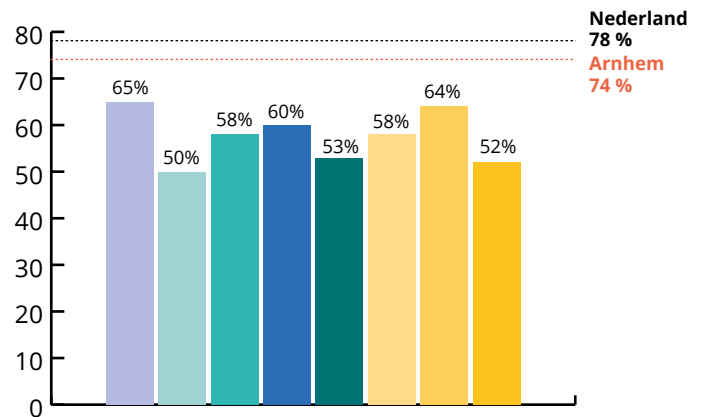
6,2% van alle kinderen in Nederland groeien op in een bijstandsgezin. In Arnhem is dat 10,5% van de kinderen. Arnhem heeft het hoogste percentage van Gelderland, en staat daarmee op plaats 9 in de ranglijst van 342 Nederlandse gemeenten.

In Presikhaaf-West en Malburgen-Oost (Zuid) groeit (bijna) 1 op de 3 kinderen op in een bijstandsgezin.

Opkomst verkiezingen TK2021

Een lage opkomst bij verkiezingen wordt vaak gekoppeld aan een gebrek aan vertrouwen in de politiek. In Arnhem-Oost ligt de opkomst duidelijk lager dan de rest van Arnhem en Nederland.

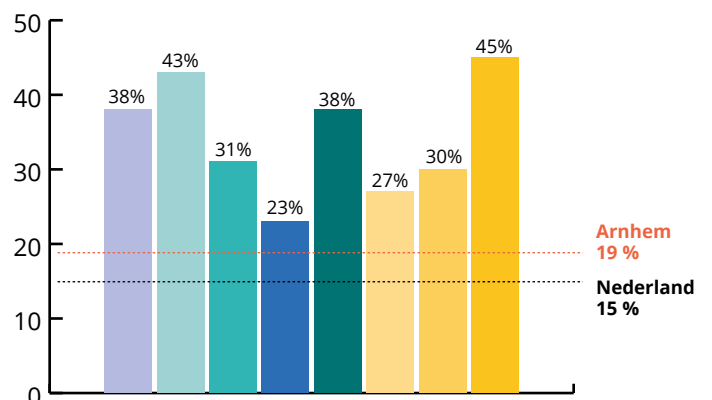

Verwachte onderwijsachterstand (CBS - 2021)

Peuters & basisschoolleerlingen met een verhoogd risico op een onderwijsachterstand:

Bij het opstellen van de nieuwe indicator is met een analysemodel onderzocht welke omgevingskenmerken het meest bepalend zijn voor onderwijsachterstanden. De volgende indicatoren zijn opgenomen:

- het opleidingsniveau van zowel de moeder als de vader
- het land van herkomst van de ouders
- of ouders in de schuldsanering zitten
- de verblijfsduur van de moeder in Nederland
- het gemiddelde opleidingsniveau van moeders van leerlingen op school

ANALYSE

Geitenkamp

Geitenkamp is een homogene wijk. Het percentage autochtone inwoners is hoger dan gemiddeld in Arnhem (73% versus 66% in 2022) en bijna de helft van de bewoners is laagopgeleid (46% vs. 27% in Arnhem in 2021). Het aantal huishoudens met een laag inkomen is veel hoger dan in Arnhem (21% vs. 12% in 2021). Het aantal mensen dat gebruik maakt van hulpverlening (WMO, Jeugdwet, WW) is relatief hoog. De ervaring met hulpverlening is niet positief. De lichamelijke en mentale gezondheid van wijkbewoners ligt lager dan de rest van Arnhem.

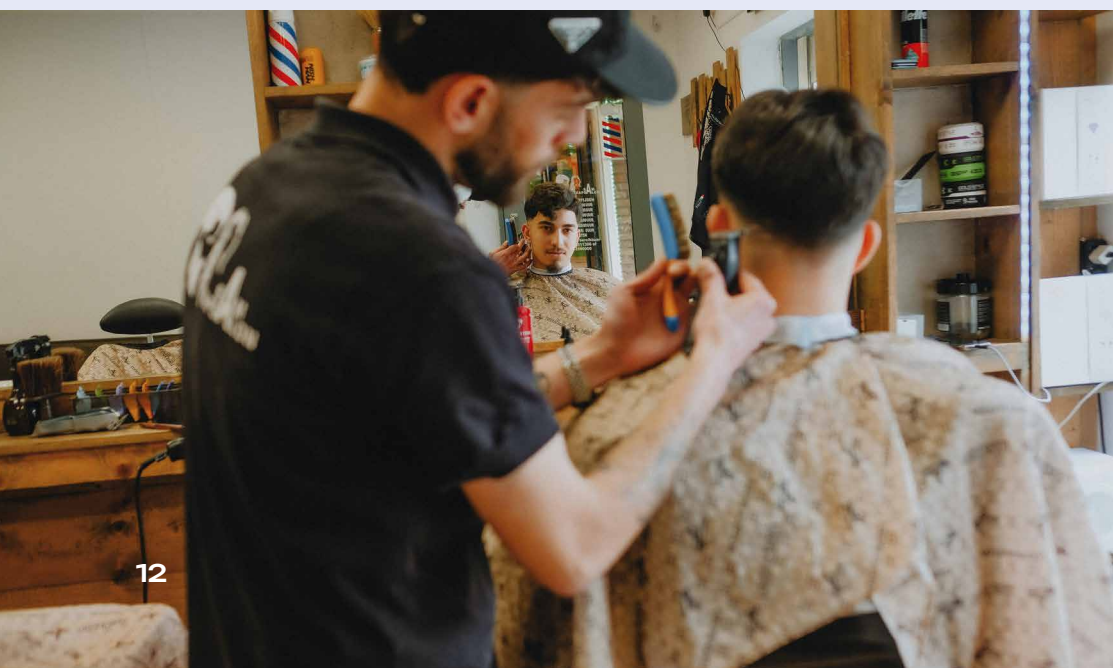
De sociale samenhang is laag, ook al kennen bewoners elkaar goed. De wijk kent gemiddeld genomen de kleinste woningen van Arnhem, 82% daarvan is in het bezit van een corporatie, tegenover 35% in heel Arnhem. De gemiddelde woningwaarde van € 194.000 in 2022 is het laagst van Arnhem na Malburgen-Oost (Zuid) (€ 184.000) en Presikhaaf-Oost (€ 192.000). Er is sprake van een beschermd stadsgezicht wat het lastig maakt om woningen aan te passen. Qua voorzieningen is er ook sprake van achteruitgang. Winkeliers aan het Marktplaatsplein hebben moeite om het hoofd boven water te houden. Bovendien is het plein versteend en in gebruik als parkeerplaats, wat niet uitnodigt tot ontmoeten. De algehele uitstraling van de wijk is versteend, ook al ligt het vlak naast een groen gebied. Bewoners ervaren veel verloedering en gevoelens van onveiligheid door alcohol- en drugsoverlast.

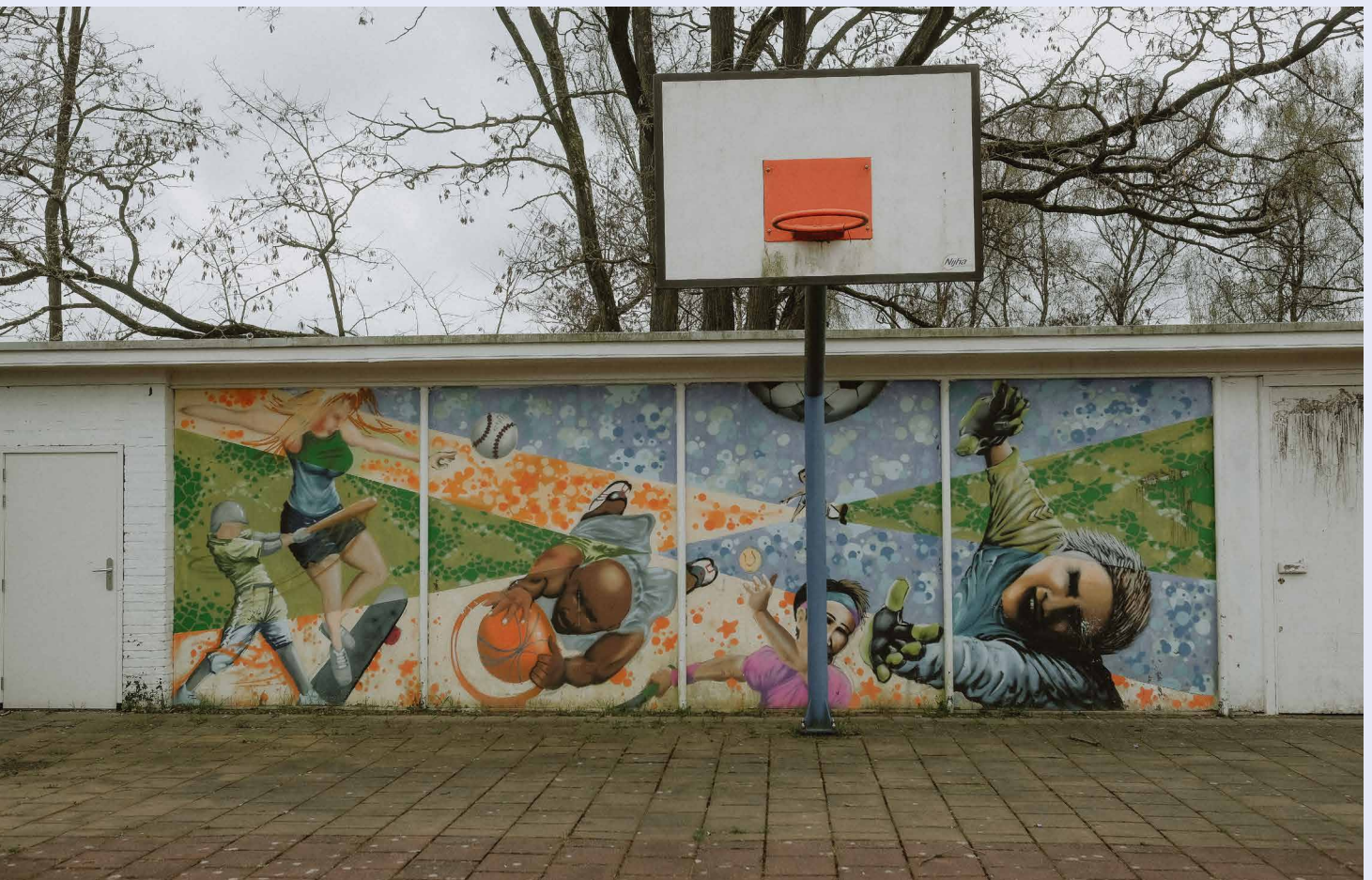
Aandachtspunten

Er is sprake van intergenerationele patronen die lastig te doorbreken zijn. Daarnaast hebben bewoners weinig vertrouwen in de overheid.

Kansen

Geitenkamp is een duidelijk afgebakende wijk met een eigen karakter. In de wijk is nog relatief veel sociaal contact, zeker ten opzichte van andere wijken met lage inkomens.

ANALYSE

Presikhaaf

De wijk Presikhaaf bestaat uit een westelijk en oostelijk deel. Beide delen hebben een eigen karakter.

Presikhaaf-West

Presikhaaf-West is een heterogene wijk; 40,49% van de bewoners was in 2022 autochtoon. Bijna de helft van de bewoners is alleenstaand, en 14% van de huishoudens bestaat uit eenoudergezinnen. Van de inwoners is 41% laagopgeleid, ten opzichte van 27% in Arnhem (in 2021). Armoede is een breed probleem in de wijk. 19% van kinderen groeit op in een huishouden met een laag inkomen; na Malburgen-Oost (Zuid) (21%) en Geitenkamp (21%) is dit het hoogste percentage in Arnhem (2021). Relatief veel jongeren vertonen gedragsproblemen. 37% van de bewoners gaf in 2021 aan dat ze zich wel eens onveilig voelen in de eigen buurt (vergeleken met 28,3% in Arnhem).

Bewoners ervaren een verloederde wijk zonder uitstraling waar het onveilig is voor kinderen om buiten te spelen door verkeer, water en afval op straat. Er zijn relatief veel meldingen van verkeers- en sociale overlast. De algemene waardering van de woonbuurt (5,3) is lager dan in Arnhem (7,1). Er is veel eenzaamheid in de wijk. Presikhaaf-West telt veel etnische achtergronden. Er zijn veel verschillende gemeenschappen met een sterke sociale onderlinge band, maar de verbinding tussen de gemeenschappen is laag.

Aandachtspunten

Er is sprake van relatief veel probleem- en verslavingsgedrag. De sociale samenhang in de wijk is laag.

Kansen

Corporaties hebben de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in het verduurzamen en onderhouden van woningen. Relatief een groot deel van de bewoners denkt dat de wijk er de komende vijf jaar op vooruit zal gaan.

Presikhaaf-Oost

Het percentage autochtone inwoners in de wijk Presikhaaf-Oost is lager dan gemiddeld in Arnhem (55,6% versus 66% in 2022). De sociale samenhang in de wijk is laag. Slechts een klein deel van de bewoners (19%) heeft in 2021 veel contact met andere bewoners. Ter vergelijking: in de Arnhemse wijk Elden is dit 49%. De lichamelijke en psychische gezondheid van de bewoners is over het algemeen goed. Het percentage van 15 tot en met 74 jarige dat laagopgeleid is in 2021 komt ongeveer overeen met dat van Arnhem; 29% vs. 27%. Ook het percentage huishoudens met een laag inkomen (11%) is vergelijkbaar met Arnhem (12%).

Van de woningen in de wijk is 31% in 2022 eigendom van corporaties, tegenover 35% in heel Arnhem en 69% in Presikhaaf-West. In 2022 kreeg de politie 49 meldingen van jeugdoverlast, vergelijkbaar met het aantal meldingen in Presikhaaf-West (52). Al ligt dit getal een stuk hoger dan de wijk Klarendal in Arnhem-Oost (32). Zorgwekkend is het feit dat 40,1% van de bewoners achteruitgang in hun buurt verwacht (gemiddeld in Arnhem is dit 22,5%).

Aandachtspunten

Wijkbewoners verwachten een achteruitgang in hun wijk. De sociale samenhang is laag.

Kansen

Inkomen, gezondheid en opleidingsniveau is ongeveer gemiddeld voor de stad Arnhem.

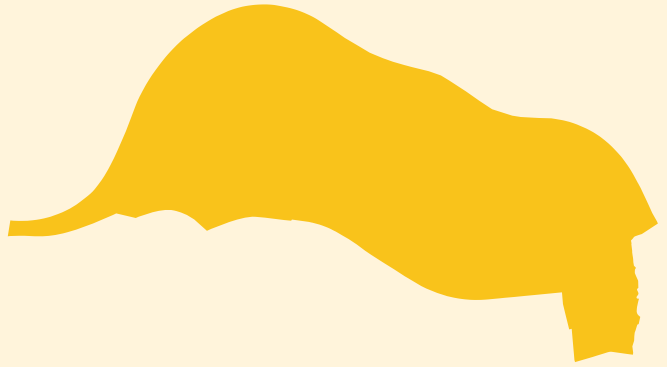
ANALYSE

Malburgen

De wijk Malburgen bestaat uit Malburgen-West (Noord), Malburgen-Oost (Zuid) en Malburgen-Oost (Noord). Van de bewoners is het percentage autochtone bevolking 53% in Malburgen-West, 44% in Malburgen-Oost en 57% in Malburgen-Oost. Het gemiddelde percentage autochtone inwoners is voor heel Arnhem 66% in 2022.

De verschillen tussen de drie delen zijn opvallend. Malburgen-Oost bestaat uit kwetsbare buurten waarin eenzaamheid en gebrek aan verbinding met de wijk een probleem is. Het cijfer van de algemene buurtevaluatie is bijvoorbeeld een 6, terwijl dit in de Arnhemse wijk Rijkerswoerd een 7,1 is. In Malburgen-West is persoonlijke problematiek bovenliggend: een relatief groot deel van de bewoners loopt het risico dat ze niet mee kunnen komen in de maatschappij door mentale beperking en/of laaggeletterdheid. In 2021 bijvoorbeeld is het percentage laagopgeleiden 33% (vergeleken met 27% in Arnhem).

Ruim de helft van de woningen in Malburgen is in corporatiebezit (56%, tegenover 35% in heel Arnhem), vooral in Malburgen-Oost (Zuid) is het aandeel groot (74% in 2022). 47% van de inwoners is laagopgeleid, ten opzichte van 27% in Arnhem (in 2021). Een vierde van de inwoners moet rondkomen van iets meer dan het sociaal minimum. Overlast is een belangrijk thema en wordt vooral veroorzaakt door verloedering, sociale overlast en verkeer. Met name vernieling is een terugkerend, gebiedgebonden probleem. Van de bewoners geeft 35,5% in 2021 aan zich wel eens onveilig te voelen in de eigen buurt.

Aandachtspunten

De bewoners hebben weinig vertrouwen in de overheid en in zichzelf. Culturen verschillen per buurt en soms per straat. Er zijn veel verhuisbewegingen in de wijk, wat anonimiteit in de hand werkt.

Kansen

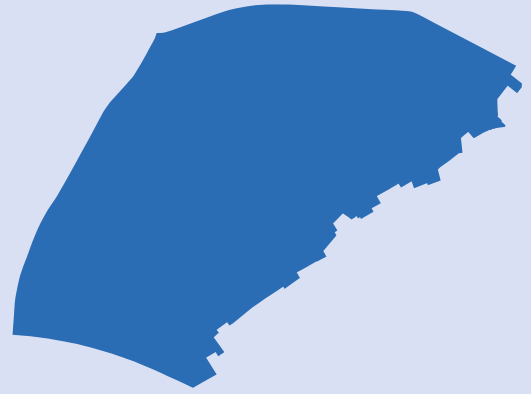
Het aantal bewoners dat zich actief inzet in de buurt stijgt. Onderwijs krijgt veel aandacht in de wijk. Ook is er een aantal buurtinitiatieven / jongerenorganisaties door jonge wijkbewoners opgericht en ontstaan er initiatieven rond winkelcentrum de Drieslag.

ANALYSE

Klarendal

Het percentage autochtone inwoners in Klarendal is 66%, gelijk aan het gemiddelde in Arnhem (2022). De wijk heeft een relatief jonge bevolking. Het aantal personen dat gebruikmaakt van de Jeugdwet (220,4 per 1000 inwoners 17 jaar en jonger) is in 2022 hoger dan in Arnhem (171,6 per 1000 inwoners). Het aantal alleenstaanden is met 60% hoog, ten opzichte van 49% in Arnhem. Bewoners ervaren een goede lichamelijke en psychische gezondheid, al ligt dit met 75% lager dan in Arnhem (83%). De sociaaleconomische status van relatief veel inwoners in Klarendal is laag en het aantal voortijdig schoolverlaters is hoog (4% tegenover 2,7% in Arnhem). Een derde van de inwoners is laagopgeleid en een vijfde maakt gebruik van één of meer armoederegelingen.

Klarendal is een authentieke volkswijk met voornamelijk kleine woningen. Bewoners zijn gemiddeld positief over de eigen woning, woonomgeving en voorzieningen. Ruim de helft (53% in 2022) van de woningen is in bezit van de corporaties, tegenover 35% in heel Arnhem. In 2008 werd het Modekwartier geopend, dat een toeristische trekpleister is.

De sociale samenhang in de wijk is groot. Mensen voelen zich medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt en gaan op een prettige manier met elkaar om. Wel stijgt het percentage bewoners dat zich onveilig voelt in de wijk. Zij ervaren veel buurtproblemen als verloedering, dreiging en sociale overlast. In 2021 beoordelen de bewoners de veiligheid van de eigen buurt met een 6,4. Dit is lager dan bijvoorbeeld de Arnhemse wijk Schaarsbergen e.o. die met een 7,5 is beoordeeld.

Aandachtspunten

Jongeren ervaren weinig perspectief en het aantal voortijdig schoolverlaters is hoog.

Kansen

Bewoners zijn optimistisch; ze denken dat hun wijk er de komende jaren op vooruit zal gaan. Mensen kennen elkaar relatief goed.

ANALYSE

Arnhemse Broek

De wijk heeft een heterogene bevolking en kent veel etnische achtergronden. Daarnaast zijn er veel verhuisbewegingen.

Bijna zestig procent van de inwoners is alleenstaand (in 2021). Armoede is een belangrijk probleem; in 2021 groeit 16% van de kinderen op in een huishouden met een laag inkomen. Van de bewoners is 34% laagopgeleid, ten opzichte van 27% in Arnhem. Het risico op laaggeletterdheid en/of een licht verstandelijke beperking is groter, en op het gebied van goede psychische gezondheid wordt lager gescoord dan het gemeentelijk gemiddelde (74% versus 83%). Er lijkt een concentratie te zijn van deze problematiek aan de uiteinden van de wijk. Daarnaast leeft een groot aantal van de wijkbewoners bovengemiddeld ongezond.

Ruim de helft van de woningen (55% in 2022) is in corporatiebezit, tegenover 35% in heel Arnhem. Het type woningen is heel divers. De waardering voor de eigen woning, woonomgeving en voorzieningen ligt in Arnhemse Broek lager dan in Arnhem als geheel. Sportvoorzieningen ontbreken, net als speel- en beweegplekken voor kinderen.

De sociale samenhang en buurtkracht is lager dan gemiddeld. Gevoelens van onveiligheid waren hoog, maar zijn de laatste jaren gedaald naar gemiddeld voor Arnhem. Bewoners geven nu een 6.2 voor veiligheid aan de eigen buurt. Dat is lager dan de Arnhemse wijk Schaarsbergen e.o. (7,5). Tegelijkertijd zijn de criminaliteitscijfers relatief hoog en bestaat het risico dat deze cijfers verder zullen verslechteren. Mensen ervaren relatief veel overlast, met name op het gebied van verkeer, verloedering en sociale overlast.

Aandachtspunten

Bewoners hebben een laag vertrouwen in de overheid en in zichzelf. Zij zien weinig perspectief.

Kansen

Toch zijn de bewoners positief over de ontwikkelingen van de wijk in de komende vijf jaar.

MISSION STATEMENT

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost heeft als doel om de achterstanden op het gebied van onderwijs, werk & inkomen, wonen, gezondheid, leefbaarheid en veiligheid in de vijf wijken (Presikhaaf, Malburgen, Geitenkamp, Het Arnhemse Broek en Klarendal) aan te pakken. We willen huidige en nieuwe generaties een eerlijke en gelijke keuze én kans bieden om hun talenten te ontwikkelen. Het programma is een integrale, lerende aanpak, met een scope van achttien jaar dat wordt uitgevoerd door de Alliantie Arnhem-Oost; bestaande uit de gemeente Arnhem en maatschappelijke partners.

We starten in het hier en nu met het bieden van een veilige en leefbare omgeving waarin opvoeden en opgroeien van de jeugd kansrijk en inclusief verloopt, waar (jong)volwassenen een helder perspectief hebben op structureel werk en inkomen en alle huishoudens in kwalitatief goede en duurzame woningen wonen in een gezonde en veilige leefomgeving. Daarbij benutten we het potentieel talent in de wijken en investeren we in de sociale samenhang. Ook bieden we een samenleving waarin iedereen meedoet en een eerlijke, gelijke kans krijgt om passende keuzes te maken om zijn of haar talenten te ontplooiën.

VISIE

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost stelt ambitieuze doelen op diverse gebieden, denk bijvoorbeeld aan het verbeteren van de condities waarin kinderen en jongeren opgroeien, het ondersteunen van gezinnen bij de opvoeding en het bieden van perspectief op werk en inkomen aan (jong)volwassenen. Die gebieden lijken op het eerste gezicht op zichzelf staande uitdagingen te omvatten. Maar dat is niet het geval. We moeten ons ervan bewust zijn dat deze uitdagingen elkaar beïnvloeden, versterken en/of ondermijnen. Alleen als we integraal aan alle uitdagingen werken, kunnen we de gemeenschapontwikkeling bereiken die we voor ogen hebben.

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost werkt langs drie lijnen:

1. **Opvoeden en Opgroeien** | Een kansrijke en inclusieve ontwikkeling voor ieder kind en iedere jongere ('min. 10 maanden' tot 27 jaar)
2. **Werk en Inkomen** | Bestaanszekerheid voor ieder gezin en huishouden
3. **Wonen en Leven** | Leven in een duurzame woning en in een gezonde en veilige buurt

De drie programmalijnen van het Nationaal Programma Arnhem-Oost staan niet los van elkaar. Door ze integraal aan te pakken, versterken de resultaten elkaar. Daarbij is het versterken van de wijk als sociale gemeenschap de rode draad.

2. Samenleven in verscheidenheid, WRR, 2020, <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2020/12/14/samenleven-in-verscheidenheid> en De terugkeer van de samenlevingsopbouw, Movisie, 2020. <https://www.movisie.nl/publicatie/terugkeer-samenlevingsopbouw>
3. Eigentijdse ongelijkheid, SCP, 2023. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/03/07/eigentijdse-ongelijkheid>

Afgelopen decennia heeft veel overheidsbeleid zich gericht op individuele zelfredzaamheid en is er gewerkt aan het verbeteren en onderhouden van een stelsel gebaseerd op individuele aanspraken. Het wordt steeds duidelijker dat we ook een vorm van samenlevingsopbouw 2.0 nodig hebben².

Binnen elke lijn is er gerichte aandacht voor veiligheid, gezondheid en leefbaarheid. In de Uitvoeringsagenda gaan we dieper in op de gestelde doelen en de daarbij behorende actiepunten.

De groeiende diversiteit stelt nieuwe eisen aan samenleven in wijken. Doordat ouderen, mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek in de wijk wonen, wordt er een sterker beroep gedaan op het vermogen van de wijk mensen een plek te geven. Het draagt bovendien bij aan het welzijn van mensen als zij zich onderdeel voelen van een gemeenschap. Een weerbare gemeenschap bevordert de gezondheid van bewoners direct. En de veiligheid van een wijk hangt sterk samen met het heersende gemeenschapsgevoel.

Bewoners die op achterstand staan

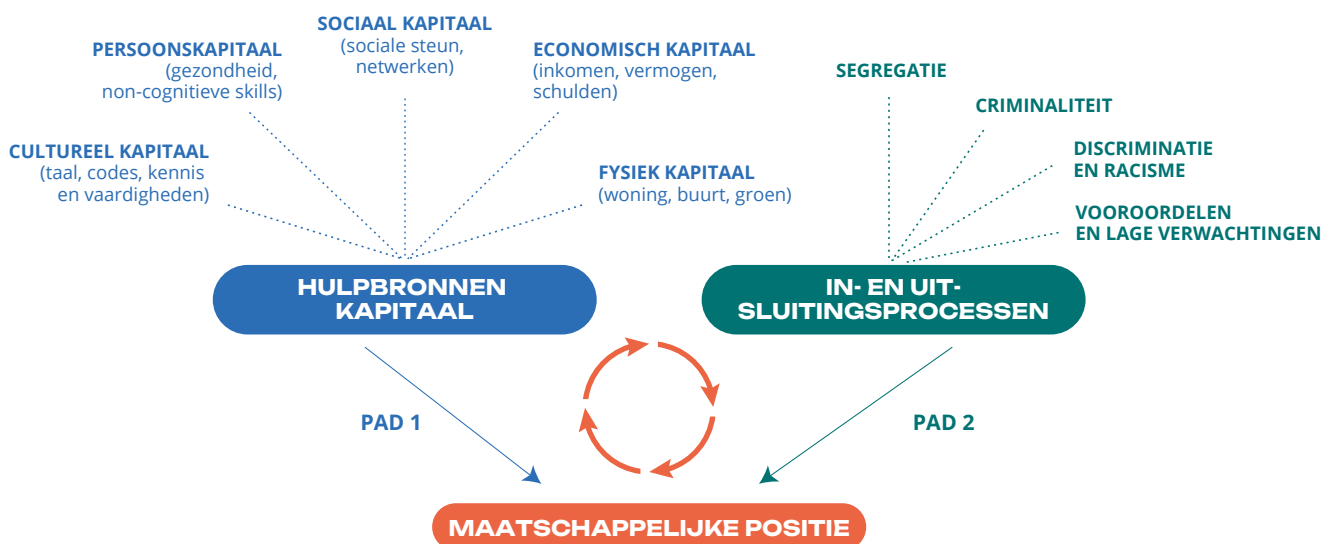
Uit de geschetste context blijkt dat de bewoners van Arnhem-Oost doorgaans over minder hulpbronnen (of 'kapitaal') beschikken dan de bewoners in andere wijken in Arnhem. Denk hierbij bijvoorbeeld aan mensen die te maken

hebben met armoede (economisch kapitaal). Zij hebben vaak ook een minder stevig netwerk om op terug te vallen (sociaal kapitaal), beperkte opleiding voor een goede plek op de arbeidsmarkt (cultureel kapitaal) en hebben te kampen met een gebrekkige gezondheid (persoonlijk kapitaal). Ook wonen zij vaker in kleine en slecht geïsoleerde huizen en is de directe leefomgeving minder groen en minder gezond. Onderzoek toont aan dat dit soort maatschappelijke achterstanden zich inderdaad stapelen.

Werken met en aan kapitaal

Hoewel Arnhem-Oost veel uitdagingen kent, herbergt het ook potentieel kapitaal dat momenteel onbenut blijft. Dat potentieel kapitaal bevindt zich op een aantal dimensies: cultureel, persoonsgebonden, sociaal, economisch en fysiek. Al deze kapitaalsoorten zijn aanwezig in de wijk, maar hebben aandacht nodig om tot ontwikkeling te komen. De zaadjes zijn er, het Nationaal Programma Arnhem-Oost wil de talenten tot bloei laten komen om de maatschappelijke positie van de wijkbewoners te verbeteren.

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost wil het onbenutte kapitaal in de wijken gebruiken om te werken aan de uitdagingen in de wijk. Deze mensen belichamen het sociaal kapitaal, kennen de identiteit van de wijk, de medebewoners en de uitdagingen waar zij voor staan. Juist zij weten waar oplossingen nodig en mogelijk zijn.

Public policy should help poor people, not poor places

Bestaanszekerheid eerst

De aanpak is integraal vanwege de genoemde samenhang in uitdagingen en oplossingen. Tegelijkertijd moeten we prioriteiten stellen en starten bij de basis. Dat doen we aan de hand van de piramide van Maslow.⁴ Wijkbewoners hebben in de eerste plaats behoefte aan veiligheid, orde, stabiliteit, gezondheid en bescherming. Pas wanneer ze daarvan verzekerd zijn, kunnen ze uit de overlevingsstand komen. Dan ontstaat er ruimte voor sociaal contact, het werken aan een betere toekomst en persoonlijke groei en ontwikkeling. Daarom werken we eerst aan een stevige, veilige basis.

- 1 Groei**
Studie, creativiteit, problemen oplossen, ethiek, zelfbewustzijn
- 2 Waardering**
Status, prestige, achting, succes, zelfwaardering, respect
- 3 Social contact**
Liefde, vriendschap, erbij horen, genegenheid, familie
- 4 Zekerheid**
Veiligheid, orde, stabiliteit, gezondheid, bescherming
- 5 Overleven**
Ademen, eten, drinken, seks, slaap, beweging

Armoede is niet ééndimensionaal

In alle vijf de wijken leeft een flink aantal mensen in armoede (zie context pag. 10). Het Nationaal Programma Arnhem-Oost wil hen helpen om hun financiële situatie te verbeteren en meer toekomstperspectief te krijgen. Het stoppen van (generatie)armoede is ingewikkeld en vraagt om meer dan alleen aandacht voor financiële zaken. Het gaat om het duurzaam doorbreken van diep ingesleten patronen. Armoede is niet ééndimensionaal, en daarmee de oplossingen ook niet.⁵ Schuldenproblematiek levert chronische stress op, wat een sterk negatief effect heeft op de gezondheid van een gezin en de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Het vraagt veel van gezinnen om te kunnen omgaan met die chronische stress (*coping*), de solide basis van veiligheid en zekerheid ontbreekt immers. Wanneer we gezinnen willen helpen om armoede op te lossen, moeten we breed inzetten op het vergroten van hulpbronnen. Die bronnen zijn dus niet alleen economisch, maar ook psychologisch en op het gebied van (toegang tot) sociaal kapitaal. Bij psychologisch kapitaal kun je denken aan eigenschappen als veerkracht, volharding en creativiteit die van pas kunnen komen in het omgaan met moeilijke levensomstandigheden. Niet iedereen kan die vaardigheden inzetten; vormen van coaching kunnen daarbij helpen. Spreken we over sociaal kapitaal, dan gaat het om het vermogen om de eigen problemen samen met anderen aan te pakken. Mensen kunnen elkaar steunen door ervaringen en verhalen te delen. Sociaal kapitaal draagt bij aan zelfvertrouwen, de ervaren steun, het gevoel van zelfregie en wederzijdse hulp.

4. Zie ook "Het grote doorbraakboek", IPW, 2020.

5. Wat werkt bij de aanpak van armoede en schulden, Movisie, 2020. <https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-aanpak-armoede-schulden>

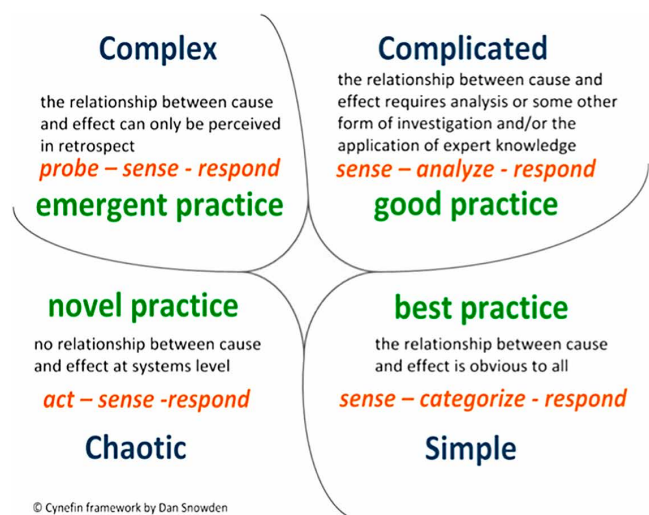
De samenstelling van wijken

In het verleden is er, door middel van herstructurering van het woningaanbod, ingezet op sociale menging van wijken om wijken aantrekkelijk te maken. Onderzoek laat zien dat een wijk door nieuwkomers wel aantrekkelijker wordt, maar dat hun komst niet zonder meer betekent dat het beter gaat met de zittende bewoners.⁶ *'Public policy should help poor people, not poor places'*, is de treffende uitspraak van de stadseconoom Edward Glaeser. Hoewel sociale menging dus geen panacee is voor sociale problemen en leefbaarheidstekorten in wijken kan het wel zinnig zijn om eenzijdige samenstelling van wijken tegen te gaan. Variëteit in samenstelling vergroot de weerbaarheid van een wijk. De leefwereld van mensen die te maken hebben met armoede is vaak klein. Ze hebben een beperkte actieradius en komen zelden buiten hun buurt. Het sociaal netwerk van deze mensen biedt te weinig hulpbronnen om hen verder te helpen. De wijk Geitenkamp is een goed voorbeeld van een homogene wijk waar wel een gevoel van geborgenheid en vertrouwen heerst (*bonding*) maar waar weinig netwerken bestaan die mensen vooruit kunnen helpen (*bridging*).

Een beweging als programma

De vraagstukken in de wijk zijn complex of zelfs 'chaotic', zoals geduid in dit *framework* van **Cynefin**.

Bovendien willen we een duurzame ontwikkeling starten waarbij wijkbewoners zelf een belangrijke partner zijn. Om die redenen past geen programma in traditionele zin. Het vraagt om een andere aanpak waarbij we de gezamenlijk doelen nastreven en daarbij het lef hebben om soms van gebaande paden, werkwijze en protocollen af te wijken.

6. Nanke Verloo & Marijn Ferrier, *Lessen voor een nieuwe gebiedsgerichte aanpak*, Universiteit Amsterdam, 2021.

AANPAK

Een lerende aanpak samen met bewoners

De bewoners van Arnhem-Oost verdienen het dat we snel doorpakken. Er is nu hulp en ondersteuning nodig. Daarom zal het Nationaal Programma Arnhem-Oost niet afwachten maar voortbouwen op wat in de afgelopen jaren is gerealiseerd en starten met diverse nieuwe onderdelen. De kans dat onderweg bijsturen noodzakelijk is, is hierbij aanwezig. We monitoren wat we doen, brengen de verbeterpunten in kaart en leren van wat er in de praktijk gebeurt. Zo werken we aan een steeds meer verfijnde en op de vijf wijken in Arnhem-Oost afgestemde aanpak.

De ervaringskennis uit de leefwereld van bewoners is essentieel om tot een breed gedragen wijkaanpak te komen. We willen voorkomen dat de negatieve beeldvorming van wijken door het programma onbedoeld wordt versterkt. Het beeld van mensen die in de wijk wonen komt vaak niet overeen met negatieve stereotypen. Er zijn altijd talenten, dromen, passies, netwerken, hulpbronnen, te beschermen erfgoedobjecten of publieke voorzieningen in een wijk aanwezig die de basis vormen om verder te werken. We gaan samen met bewoners aan het werk om tot een voor de wijk passende aanpak te komen bij de uitvoering van het programma.

We laten ons daarbij inspireren door de ABCD benadering: *Asset Based Community Development*.⁷ Dit houdt in dat:

- bewoners de leidraad zijn. Zij vormen de assets (in onze termen kapitaalsoorten) en maken verandering mogelijk;
- een gevoel van veiligheid ontstaat op basis van de twee belangrijkste factoren; sociale controle en collectieve zelfredzaamheid;
- sociaal kapitaal cruciaal is als hulpbron en bovendien zorgt voor veerkracht als het tegenzit.

Om hieraan uitvoering te geven zoeken we sleutelfiguren in de wijk (community builders) die de wijk kennen en een brug kunnen slaan tussen gemeenten, maatschappelijke partners en de wijk. Zij vervullen een belangrijke rol in het oppikken van signalen, het enthousiasmeren van wijkbewoners en het zélf sterker maken van de gemeenschap. Arnhem-Oost bestaat uit vijf wijken die verschillen van karakter (zie analyse, pag. 8). Wij willen van dat gegeven gebruik maken en zien volop kansen om van elkaar te leren.

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost is ván de bewoners, en niet voor hen. Dat maakt het mogelijk om een toekomstperspectief voor bewoners te bieden. Hoe de inbreng van bewoners georganiseerd wordt op een manier die past bij Arnhem-Oost verdient verder onderzoek en uitwerking. Als bewoners zich gehoord, gezien en erkend voelen, wordt hun eigenaarschap en eigen kracht versterkt. Een werkwijze ontwikkelen die recht doet aan de bewoners van Arnhem-Oost en hun kracht is hierbij van groot belang.

Monitoring en evaluatie Arnhem-Oost

Voor iedere lijn ontwikkelen we een set van indicatoren om de uitvoering te monitoren. De indicatoren bestaan uit een combinatie van output indicatoren (wat hebben we binnen de lijn tot stand gebracht) en outcome indicatoren waarmee we zicht houden op onze doelen. De verzamelde monitorgegevens vormen de basis voor een jaarlijkse verantwoording en evaluatie per lijn.

Daarnaast willen we bij iedere lijn een kennisagenda ontwikkelen. Daarvoor starten we met een netwerk van experts en wetenschappers die adviseren over en helpen bij het ontsluiten van bestaande kennis. We zoeken daarvoor de samenwerking met landelijke kennisinstellingen (Movisie, Platform31, SCP, CBS) en de kennisinstellingen in de omgeving van Arnhem, zoals de Hogeschool Arnhem-Nijmegen en Radboud Universiteit Nijmegen. Voor urgente kennisvragen die nog onbeantwoord blijven, stimuleren we onderzoek.

Om echt tot een lerende aanpak te komen is ook evaluatie over de samenhang van de aanpak nodig. We benutten daarvoor de variëteit aan wijken waar het Nationaal programma Arnhem-Oost uit bestaat. We organiseren jaarlijks 'wijkvisites' waarbij bewoners van een wijk samen met professionals verbonden aan die wijk, een andere wijk bezoeken om het gesprek te voeren over de voortgang in de wijkaanpak.

We laten het programma Arnhem-Oost ook extern evalueren. Een zinvol moment hiervoor kan bijvoorbeeld over twee

⁷ Astrid Huygen & Kees Fortuin, ABCD: Naar veerkrachtige gemeenschappen, 2021. <https://wijkwijzer.org/actueel/onderzoek/abcd-naar-veerkrachtige-gemeenschappen>

jaar zijn, als we voldoende voortgang hebben geboekt in de uitvoering van het programma.

Wij willen innovatieve methodes inzetten om niet alleen met bewoners in gesprek te gaan, maar hen ook actief te betrekken in het verbeteren van hun wijk. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de methode 'waarderend onderzoeken'. In waarderend onderzoek wordt niet alleen gekeken naar de problemen die in een wijk spelen, maar ook naar situaties waar mensen trots op zijn, waar ze energie uit halen en hoe dit in de toekomst nog meer ingezet kan worden. We gaan daarvoor samenwerken met de onderzoekers van Movisie die veel ervaring hebben met het vormgeven van bewonersparticipatie.

KERNTHEMA'S

Gezondheid en leefbaarheid

Mensen uit Arnhem-Oost hebben gemiddeld een lagere levensverwachting en brengen hun levensjaren vaak minder lang in goede gezondheid door. Er is jarenlang vanuit gemeentelijk en rijksbeleid gewerkt aan het verkleinen van gezondheidsverschillen, maar dit heeft nooit geleid tot het verkleinen van de achterstanden.⁸ De hardnekkigheid van het vraagstuk heeft ertoe geleid dat de aanpak van gezondheidsachterstanden de laatste jaren een andere focus heeft gekregen. De aanpak was tot nu toe vooral gericht op individuele leefstijl en gedragsverandering, een benadering die uiteindelijk gezonde mensen gezonder maakt en weinig teweegbrengt bij de groep met gezondheidsachterstanden. De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) pleit voor een bredere blik, waarbij we gezondheidsverschillen primair benaderen als een uitdaging van complexe ongelijkheid vanuit de kennis dat ontwikkelkansen, bestaanszekerheid, sociaal kapitaal en directe leefomgeving direct samenhangen met fysiek en mentaal welzijn. Dit betekent niet dat het aanpakken van leefstijl en ongezond gedrag niet zinvol kan zijn, maar dat we dit altijd moeten bezien binnen een breder kader van het bestrijden van maatschappelijke ongelijkheid en het vergroten van ontwikkelkansen.⁹

De fysieke leefomgeving heeft direct gevolgen voor ontmoetingskansen in een wijk. Denk hierbij aan het aanbod van voorzieningen als scholen, bibliotheken, buurthuizen en cafés, maar ook aan openbare ruimtes zoals parken en pleinen. Deze ruimtes hebben voor mensen betekenis omdat zij een plek bieden om elkaar te ontmoeten en samen te verblijven. Sociaal contact is inherent verweven met onze gezondheid en ons welzijn, als manier om eenzaamheid te voorkomen en je in de wijk gezien en gehoord te voelen. Sociaal contact biedt zo sociaal kapitaal, een netwerk waarop gebouwd kan worden bij tegenslag. Het creëren van ontmoetingskansen in een wijk kan alleen samen met buurtbewoners. Ontwerpers kunnen ruimte voor ontmoeting scheppen, maar wat daarin precies gebeurt, is uiteindelijk aan de bewoners van Arnhem-Oost. Overigens biedt de komende energietransitie volop kansen om te werken aan een gezonde en sociale leefomgeving in Arnhem-Oost.¹⁰ Daarnaast heeft de fysieke omgeving direct impact op de ervaren gezondheid van de bewoners. Groen en mogelijkheden om te bewegen en te sporten

stimuleren niet alleen gezond gedrag maar ook sociaal contact.

Veiligheid

Veiligheid is een belangrijk thema in Arnhem-Oost. Alleen wanneer het veilig is, kun je kansrijk opgroeien, leren, werken en wonen. Iedere bewoner en ondernemer moet zich vrij kunnen bewegen in de wijk. We werken op verschillende niveaus aan het vergroten van de veiligheid in de vijf wijken. Dit varieert van het preventief aanpakken van overlast en ondermijning tot het verbeteren van het uiterlijk van de wijken en van het verbeteren van de veiligheid op en rond scholen tot het direct optreden indien dit noodzakelijk is. Kortom we zetten sterk in op veiligheid.

Wat we gaan doen sluit aan bij wat er al in de vijf wijken gebeurt om de veiligheid en het veiligheidsgevoel te vergroten. We blijven alert op alle (nieuwe) ontwikkelingen en zullen hiervoor de verschillende monitoringsinstrumenten gebruiken.

Uiteraard werken we aan veiligheid altijd in samenhang met de andere thema's.

⁸. Van verschil naar potentie, een realistisch perspectief op gezondheidsverschillen, WRR, 2018.

<https://www.wrr.nl/adviesprojecten/ongelijkheid-in-gezondheid/documenten/policy-briefs/2018/08/27/van-verschil-naar-potentieel-een-realistisch-perspectief-op-de-sociaaleconomische-gezondheidsverschillen>

⁹. Een eerlijke kans op gezond leven, RVS, 2021, <https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2021/04/07/een-eerlijke-kans-op-gezond-leven>

¹⁰. Ruimte maken voor ontmoeting, RVS, 2022. <https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2022/09/06/ruimte-maken-voor-ontmoeting>

WERKWIJZE

Beweging

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost is een formeel georganiseerde beweging met een scope van 18 jaar, waarin collectieve actie ondernomen wordt door de gemeente Arnhem en partners. Zij werken binnen het programma samen op strategisch, tactisch en operationeel niveau. Vanuit het programma worden gerichte interventies op basis van het Gebiedsplan uitgevoerd, processen aangejaagd, personen en/ of organisaties gestimuleerd om ideeën om te zetten in acties, nieuwe initiatieven met onder meer financiën gefaciliteerd, knelpunten in uitvoering aangepakt, netwerken ontsloten, wordt overleg op diverse niveaus geïnitieerd, kennis gedeeld en gemakeld en geschakeld tussen initiatieven, organisaties en de gemeente Arnhem.

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost wordt langs twee niveaus vormgegeven:

1. De Alliantie Arnhem-Oost

Hierin participeert de **gemeente Arnhem** als partner: vanuit een responsieve, co-creërende en netwerkende rol, met een onafhankelijk programmabureau en een lerende aanpak.

De alliantie:

- werkt vanuit samenwerkingsverband aan een duurzame en langjarige aanpak;
- verbindt praktijk en beleid met elkaar voor effectiever beleid;
- sluit aan bij energie en initiatief van onderop, waardoor het een vermenigvuldigingseffect bewerkstelligt;
- bestaat uit een multidisciplinair team en kenmerkt zich door diversiteit, initiatief en een hoge mate van betrokkenheid bij de missie;
- biedt ruimte om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen.

2. De gemeente Arnhem

- Organiseert centraal wat het beste centraal opgepakt kan worden.

Uitgangspunten

De aanpak binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost richt zich op:

- o het intensiveren van beleid (**'plusjes'**) of direct doen wat nodig is (**'in te grijpen'**) om de achterstanden binnen de verschillende leefgebieden in te halen;
- o innovatieve aanpakken (**'anders'**) ontwikkelen;
- o in aanvang alle inwoners van de vijf wijken met de mogelijkheid om op onderdelen per wijk, buurt en eventueel straat te differentiëren;
- o het versterken van de wijk als sociale gemeenschap; sociaal kapitaal is immers cruciaal voor de weerbaarheid van bewoners;
- o een positieve en opbouwende benadering van de wijken en bewoners;
- o proactief en preventief werken aan de vraagstukken binnen de drie hoofdlijnen: opgroeien en opvoeden | werk en inkomen | wonen en leven;
- o in specifieke situaties op een specifieke doelgroepaanpak en curatieve maatregelen;
- o het herwinnen van vertrouwen van bewoners.

De pijlers van de werkwijze zijn:

- Doen wat nodig is en wat werkt in plaats van 'beleid uitvoeren' en 'one size fits all';
- Loslaten of afbouwen wat niet (meer) werkt of niet (meer) nodig is, dus niet alleen bouwen;
- Sterke relaties en *chosen accountability* dragen de vernieuwing; daarom investeren we in het contact tussen professionals;
- We geven de beweging al experimenterend en lerend vorm;
- We vertrouwen op de zelfkennis en vermogens van de bewoners (zij zijn expert van hun eigen leven);
- We sturen erop dat de gemeente haar verantwoordelijkheid neemt (niets tussen 'wal en schip', ruimte voor maatwerk, actie in plaats van praten);
- We zijn vasthoudend en sterk gecommitteerd aan de ambities voor de wijken.

Samenwerking in de wijken

De gemeente Arnhem werkt al sinds 2016 met een wijkgerichte aanpak onder de naam 'Van Wijken Weten'; deze aanpak heeft de ambitie om te sturen vanuit de leefwereld van de inwoners. De kern van 'Van Wijken Weten' is 'meer inwoners meer invloed' en 'doen wat nodig is'.

In 'Van Wijken Weten' werken in alle acht gebieden, drie tot vijf managers binnen een Team Leefomgeving. Hun doel is om leefbaarheid in het gebied te behouden of zelfs te verbeteren. Het team zet de belangrijkste signalen om in wijkprogrammering en probeert de belangrijkste doelen in de wijk te realiseren. De wijkmanagers van de teams zijn als opdrachtgever ook verantwoordelijk voor een belangrijk deel van het welzijnswerk (denk aan jongerenwerk, naschoolse programma's en bewonersondersteuning). Daarin werken zij al intensief samen met partners die ook binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost belangrijk zijn.

Het Team Leefomgeving is de vooruitgeschoven post van de gemeente Arnhem in de wijken en heeft een uitgebreid netwerk van bewoners, professionals (van welzijnswerk tot wijkagent) en vrijwilligers opgebouwd in ieder gebied. Het team kent, door dichtbij de leefwereld van bewoners te zijn, de specifieke problemen en kansen. Dat geldt ook voor de Arnhem-Oost wijken. De teams zijn dan ook een belangrijke troef om de ambities van het Nationaal Programma Arnhem-Oost te helpen uitvoeren en borgen.

GOVERNANCE

Voor de *governance* is gekozen voor een groeimodel. Dit gezien de grootte van de opgave en op basis van de bestaande bouwstenen: Uitvoeringsagenda 2022, een Arnhem-Oost kring, een doorbraakdocument en wijkvisies. Het is een model waarbij de gemeente Arnhem een voortrekkersrol qua proces en inhoudelijke lijnen vervult.

Werken in driehoeken

Binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost zullen verschillende partijen samenwerken in wisselende verbanden aan steeds andere lijnen. Om een duidelijke structuur te geven aan de manier van werken, kiezen we voor het werken in driehoeken. Hierbij krijgen partners een duidelijke rol in het proces; die van initiator, van ondersteuner en van actor. Partners kunnen binnen de verschillende lijnen en actiepunten verschillende rollen vervullen, maar per actiepunt wordt er gekozen voor één rol.

De initiator is degene die iets wil. Hij kent de urgentie, het waarom en weet wat er nodig is. De actor zorgt ervoor dat het werk gerealiseerd wordt. De ondersteuner zorgt voor het creëren van de juiste condities of het stimuleren van reflectie.

Werken vanuit driehoeken heeft veel voordelen. Het geeft ordening; hoe verhoud je je tot elkaar? Het geeft focus; wat moet er daadwerkelijk gebeuren door wie? Het helpt bij analyse; waarom lukt iets wel of niet? Het zorgt voor verbinding; je verbindt de rollen met elkaar. En het zorgt voor actie; door het proces helder in te richten, hoef je alleen nog maar in actie te komen.

Gemeentelijk programma Arnhem-Oost

De gemeente Arnhem heeft het voortouw genomen in het proces om te komen tot een Gebiedsplan inclusief Uitvoeringsagenda. Hierin zijn de ideeën en visies van partners actief opgehaald en meegenomen. De gemeente Arnhem geeft de Uitvoeringsagenda in samenwerking met de alliantiepartners vanuit een gezamenlijk implementatie- en uitvoeringsplan verder vorm.

Van kring naar alliantie

Met het transformeren van de Arnhem-Oost aanpak naar het Nationaal Programma Arnhem-Oost is ook het moment gekomen om de bestaande Arnhem-Oost kring door te ontwikkelen naar een alliantie. Een alliantie met een proactieve

rol, waarin de partners zich committeren en bijdragen aan het programma.

Alliantie Arnhem-Oost

We gaan samen aan de slag om de ambities van het Nationaal Programma Arnhem-Oost te realiseren. Daarbij dragen de partners met een gedeeld gevoel van urgentie gezamenlijk zorg voor het uitvoeren van het programma. Ieder is betrokken op basis van de eigen inhoudelijke bijdrage en is gecommiteerd aan het werken aan de opgave waar het Nationaal Programma Arnhem-Oost voor staat. Een partner neemt deel omdat die naast een maatschappelijk ook een 'eigen' organisatiebelang ziet in het participeren in de alliantie.

De alliantiepartners zijn bereid om – op termijn – structureel een bijdrage (in menskracht, geld, tijd en/of kennis) te leveren. De alliantie stelt de kaders en ziet toe op de voortgang van het gehele programma.

De Alliantie Arnhem-Oost bestaat uit onder andere de gemeente Arnhem, het onderwijsveld, welzijns- en zorginstellingen, maatschappelijke organisaties, woningbouwcorporaties, politie, Rijk, ondernemers en werkgevers. In de alliantie worden, op basis van de inhoudelijke ambities, de partners op bestuurlijk niveau vertegenwoordigd.

Bovenstaande betekent dat een aantal organisaties die een betrokkenheid heeft bij het programma, nog moet worden toegevoegd aan de alliantie. Als het op termijn op basis van de inhoudelijke ambities nodig blijkt andere partijen bij de alliantie te voegen, dan is daar ruimte voor.

Samenstelling alliantie

Een duidelijke afbakening is nodig voor een slagvaardige werkwijze. Het moet duidelijk zijn welke partners verantwoordelijk zijn voor welk onderdeel en de daarbij behorende (deel)doelstellingen. Het is daarom van essentieel belang om de alliantie via (deel)pacten in te richten. Per inhoudelijke lijn van de Uitvoeringsagenda wordt een pact door relevante partners gevormd. Vanuit ieder pact worden maximaal drie vertegenwoordigers in de alliantie voorgedragen. De alliantieleden opereren mede namens de andere organisaties en dragen zorg voor mandaat en afstemming.

De pacts zijn uitvoeringsverbanden die, in lijn met het door de alliantie vastgestelde Gebiedsplan en uitvoeringsprogramma, samenwerken om een specifiek inhoudelijke opgave te bereiken. Iedere partner binnen een pact levert een concrete bijdrage aan de inhoudelijke opgave. Met elkaar hebben zij de beleidsvrijheid om het 'hoe' in te vullen, het 'wat' wordt bepaald door de alliantie en wordt vastgesteld in het uitvoeringsprogramma. Zij krijgen daarmee de ruimte om in de uitvoering te doen wat nodig is.

De samenstelling van de pacts wordt voor een periode van vier jaar vastgesteld. Deze termijn komt overeen met de duur van de uitvoeringagenda. De samenwerking wordt binnen de afzonderlijke pacts en binnen de alliantie jaarlijks geëvalueerd.

Burgemeester

Binnen de alliantie heeft de burgemeester een bijzondere rol. De burgemeester is voorzitter van de alliantie-overleggen. Uit de aard van de functie en statuur biedt dat een gezaghebbende vertegenwoordiging. Dit is van belang voor de verbinding met alle relevante partners in en rondom Arnhem-Oost, en voor het borgen van een langjarige doorlooptijd van het programma.

De burgemeester dient als boegbeeld van het programma. Daarnaast is de burgemeester ook voorzitter van het College van B&W en van de driehoek. Daarmee vervult de burgemeester een brugfunctie tussen het programma, de gemeentelijke organisatie en de driehoek.

Kopgroep

De alliantiepartners geven via een kopgroep sturing aan het programma. De kopgroep is de opdrachtgever van de programmadirecteur en het programmabureau.

De kopgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de alliantiepartners. De kopgroep komt tenminste één keer per maand onder leiding van de burgemeester samen. Gezamenlijk nemen zij besluiten over de koers van het uitvoeringsplan, de begroting en arrangementen met de partners en de inzet van het programmabureau. De alliantiepartners komen gemiddeld zes keer per jaar samen met betrokken wethouders om de algehele voortgang en stand van zaken te bespreken.

Inrichten programmabureau

De gemeente Arnhem host het programmabureau op het gebied van financiën, personeel en levert de data die nodig zijn voor de sturing en monitoring van het programma.

Na het vaststellen en de presentatie – medio juni 2023 – van het Gebiedsplan (inclusief Uitvoeringsagenda 2023-2027) start de inrichting van het programmabureau. Doel is om dit proces eind 2023 af te ronden. In de aanlooptijd wordt onder leiding van de kwartiermaker/ beoogd directeur, in gezamenlijkheid met de eerste partners, gewerkt aan het opstellen van een implementatie- en uitvoeringsplan per lijn en per wijk.

Het programmabureau opereert onafhankelijk van de partners. Zij werkt binnen de afspraken die met de kopgroep zijn vastgesteld. Het programmabureau is verantwoordelijk voor de monitoring van de voortgang van de projecten, schrijft de (concept)uitvoeringsprogramma's en jaarplannen, legt deze voor aan de alliantie en de kopgroep, en coördineert en stuurt op deze plannen. Binnen het bureau werken tenminste de volgende functionarissen (verschillend in fte): programmadirecteur, secretariële ondersteuning, programmasecretaris, (deel)programmamanagers, medewerker bewonersbetrokkenheid, medewerker communicatie, medewerker monitoring en data-analyse en een programmacontroller.

Programmادirecteur

De programmادirecteur werkt in opdracht van de kopgroep van de alliantie en geeft leiding aan het programmabureau. De programmادirecteur is de essentiële schakel in de uitvoering van het Nationaal Programma Arnhem-Oost en het gezicht van de alliantie. De directeur bouwt aan een sterk netwerk waarbij overheid, instellingen, bewoners en bedrijven samenwerken aan Arnhem-Oost om kansen te benutten. Hij of zij geeft actief vorm aan de betrokkenheid van bewoners.

COMMUNICATIEAANPAK

Goede communicatie brengt mensen samen én kan ze bij elkaar houden. Het zorgt ervoor dat mensen zich gehoord en gezien voelen. Een doordachte communicatieaanpak – in combinatie met het juiste niveau van bewonersparticipatie – draagt bij aan de doelstellingen en visie van het Nationaal Programma Arnhem-Oost.

Het communicatieveld

In Arnhem-Oost onderscheiden we drie groepen actoren:

A. Bewoners en ondernemers

Dit zijn de mensen en bedrijven in de vijf wijken. Afhankelijk van het onderwerp, de mate van (gewenste) betrokkenheid en/of de wijk waar het over gaat, kan een verdere onderverdeling worden gemaakt in bewoners(groepen) om gericht te communiceren.

B. Professionals en partners

Hierbij gaat het om maatschappelijke en (semi-)private partijen, professionals en sleutelfiguren in het fysieke, sociale en veiligheidsdomein die actief zijn in de wijken en/of op overkoepelend niveau.

C. Bestuurlijke actoren en stakeholders

Dit zijn interne en externe partijen/personen die een belang hebben bij of invloed hebben op het Nationaal Programma Arnhem-Oost.

Communicatiestrategie

Het overkoepelende doel van de communicatie is om een beweging te creëren en te voeden (reuring), zodat:

- bewoners zien dat er iets gedaan wordt in hun wijk;
- (meer) bewoners in beweging komen voor hun wijk en voor hun eigen toekomst;
- professionals in de wijken urgentie voelen om problemen aan te pakken en daarvoor samen te werken met anderen;
- professionals zich gesteund voelen en ruimte ervaren om te doen wat nodig is in de wijken;
- bestuurlijke partijen het Gebiedsplan steunen, hun netwerk inzetten, drempels weghalen en doorbraken mogelijk maken.

Voor deze beweging hanteren we een strategie die vergelijkbaar is met *endorsed branding*. Dit betekent dat we communiceren over uiteenlopende onderwerpen in verschillende wijken, maar dat steeds het 'merk' Nationaal Programma Arnhem-Oost op de achtergrond zichtbaar is. Voor de communicatie kunnen we een andere *pay-off/ hashtag* (laten) bedenken die meer inspirerend en activerend is. Bijvoorbeeld iets in de richting van *#arnhemoostzijnwesamen*.

Uitgangspunten in de communicatie

- Bewoners en hun leefomgeving staan centraal. Daarom gebruiken we verhalen van bewoners en professionals als inspiratie, illustratie en onderbouwing. In deze verhalen laten we zowel inspanningen als resultaten zien.
- De *tone of voice* is actief en daadkrachtig. We communiceren duidelijk en realistisch over kansen en uitdagingen en op een positieve en hoopvolle manier over het toekomstperspectief van de wijken en bewoners.
- We sluiten aan bij wat er al is. Waar mogelijk maken we gebruik van bestaande kanalen en middelen, overlegstructuren en netwerken. Waar nodig zetten we extra communicatie in, in aanvulling op bestaande communicatielijnen.

Communicatie uitvoering

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost leent zich er bij uitstek voor om continu zichtbaar te zijn. We willen 'reuring' creëren. Dit betekent dat we verhalen, resultaten en data verzamelen die als illustratie en onderbouwing gebruikt kunnen worden in de communicatie. Dit doen we door middel van onder meer een contentkalender die we samen met partners invullen. Denk hierbij aan:

- Samenwerking binnen de Alliantie op communicatiegebied;
  - o Beschikbaar stellen kanalen
  - o Content verzamelen
  - o Contentplanning maken
  - o Volgen van een gezin of wijkbewoners
  - o Successen delen
  - o Nieuws publiceren
  - o Organiseren sessies en ontmoetingen
  - o Terugkoppelen voortgang aan diverse stakeholders
- Huisstijl en logo
- Portretfotografie van wijkbewoners in de vijf wijken
- Video's met verhalen van wijkbewoners over hun dromen en wensen
- LinkedIn-pagina voor bestuurders
- Podcastserie met mensen uit de wijken
- Website
- Inzet sociale mediakanalen
- Persberichten uitsturen
- Inzetten van wijkmedia
- Etc.

UITVOERINGS- AGENDA

2023 – 2027

Het Nationaal Programma Arnhem-Oost heeft als doel om in de vijf wijken van Arnhem-Oost de leefbaarheid te bevorderen en de veiligheid te vergroten.

Vertrekpunt voor de aanpak is het versterken van de driehoek(punten): kind (jongere), gezin (huishouden) en wijk. Daarmee versterken we de wijk als sociale gemeenschap.

We organiseren dit langs drie lijnen. Binnen iedere lijn is er specifieke aandacht voor **veiligheid, gezondheid en leefbaarheid**:

- 1. Opvoeden en Opgroeien** | Een kansrijke en inclusieve ontwikkeling voor ieder kind en iedere jongere ('min 10 maanden' tot 27 jaar).
- 2. Werk en Inkomen** | Bestaanszekerheid voor ieder gezin en huishouden.
- 3. Wonen en Leven** | Leven in een duurzame woning en in een gezonde en veilige buurt.

De Alliantie Arnhem-Oost werkt binnen deze drie lijnen aan in totaal dertig punten, tien per lijn. De uitvoering gebeurt gefaseerd per jaar. Daarbij wordt prioriteit gegeven op basis van urgentie, verder gewerkt aan bestaande aanpakken en worden nieuwe en bestaande aanpakken op basis van effectiviteit aangepast en uitgebreid. Daarbij gaan we uit van 'ingrijpen waar dat nodig is', innoveren waar dat moet en het bieden van een 'plus' waar wij denken dat dit van grote waarde is.

We kiezen bewust voor deze integrale aanpak over drie lijnen omdat we de basisomstandigheden van de leefomgeving en ontwikkelkansen voor bewoners van Arnhem-Oost duurzaam willen verbeteren. Pas wanneer de basis op orde is, ontstaat er ruimte voor ontwikkeling. Dat maakt de samenhang tussen de lijnen en actiepunten ontzettend belangrijk.

1. Opvoeden en Opgroeien → 'De Pedagogische Wijk'

We kennen allemaal de uitdrukking '*It takes a village to raise a child*'. Die uitdrukking gaat zeker op voor Arnhem-Oost, misschien wel meer dan elders. Daarom draait de lijn opvoeden en opgroeien om het verder ontwikkelen van 'De Pedagogische Wijk'.

In 'De Pedagogische Wijk' willen wij een grotere gemeenschap van mensen bewegen om te zorgen voor een positief ontwikkelklimaat voor alle kinderen en jongeren in Arnhem-Oost. Zodat alle jeugd in een gezonde en veilige omgeving kansrijk en inclusief kan opgroeien en zijn of haar talenten kan ontwikkelen. 'De Pedagogische Wijk' heeft een reikwijdte van 'min 10 maanden' tot 27 jaar en is dus van invloed op verschillende levensfasen.

School, thuis en omgeving

Kinderen groeien op binnen de driehoek school, gezin (huishouden) en omgeving (wijk en *peers*). Het blijkt dat de ontwikkeling van kinderen voor ongeveer 40% plaatsvindt in de binnen schoolse leefwereld en voor 60% daar buiten. Voor sommige kinderen en jongeren is het helaas zo dat die buitenschoolse leefwereld onvoldoende ontwikkelmogelijkheden en/of structuur biedt. Het gevolg is dat zij zich niet optimaal kunnen ontwikkelen en er een groot onbenut potentieel ontstaat. Zeker ook als de kwaliteit van het onderwijsaanbod niet (volledig) op orde is. Om het potentieel van de kinderen en jongeren in Arnhem-Oost te zien en tot bloei te laten komen is er meer en aanvullend aanbod in samenwerking met het onderwijs nodig. Dat aanbod bieden we in het Nationaal Programma Arnhem-Oost.

Holistische aanpak

De afgelopen jaren is er divers, nieuw beleid ontwikkeld in Nederland om de buitenschoolse leefwereld van kinderen te verrijken. De geleerde lessen op inhoudelijk en organisatorisch vlak nemen we mee. Het resulteert in een holistische aanpak waarin we bouwen met diverse bewezen elementen aan een nieuwe blik op de toekomst. De aanpak bevat werkzame elementen van 'De Gezonde Basisschool van de Toekomst', de Rijke Schooldag, tutoring, een breed aanbod van buitenschoolse activiteiten en armoedebestrijding.

Binnen 'De Pedagogische Wijk' werken – op termijn – de volgende organisaties samen:

Gemeente Arnhem
Voorschoolse organisaties
Organisaties van kinder- en buitenschoolse opvang
Primair Onderwijs
(Voortgezet) Speciaal Onderwijs
Voortgezet Onderwijs
Mbo-instellingen
Consultatiebureaus, zorginstellingen, huisartsen e.a.
JGZ – GGD Sociale Wijkteams
Kinderwerk
Jongerenwerk
Sportorganisaties
Bibliotheek
Kunst- en Cultuurinstellingen
Maatschappelijke organisaties en bedrijven

We richten ons op de volgende onderwerpen:

- De algehele ontwikkeling van kinderen en jongeren op fysiek, cognitief en sociaal-emotioneel gebied, met bijzondere aandacht voor basisvaardigheden zoals taal en burgerschap;
- De verbinding tussen school – ouders – wijk – *peers*. Rolmodellen en partners kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen;
- Een doorbraak op het gebied van sociale, economische en institutionele gescheidenheid met aandacht voor schoolbeleid en sociaaleconomische status van gezinnen;
- Het verhogen van de kwaliteit van het aanbod aan voorzieningen in de wijk;

Daarbij hebben we aandacht voor de kansen en risico's van de virtuele leefwereld op onder meer (sociale) media waar kinderen zich bevinden en de culturele en economische ontwikkelingen van de specifieke wijk waar deze Arnhemse kinderen en jongeren wonen.

Dit doen we vanuit de volgende vijf principes:

1. We bieden **gelijke ontwikkelkansen voor alle kinderen en jongeren**. Daarbij is diversiteit een kracht die zij kunnen benutten;
2. Grenzen tussen voorschoolse opvang, school en naschoolse opvang en tussen formeel en informeel leren vervagen. Het worden **aaneengesloten leef- en leergebieden**;
3. We zien Arnhem-Oost als **gezamenlijke leerruimte**.

We ontwikkelen bestaande **mogelijkheden en sterke kanten** en leren die beter te benutten;

4. **Samenwerking** wordt **hefboom en versneller**; we creëren een professionele omgeving die werkt, effectief is, bruist, uitdaagt, aanspreekt en aantrekt;
5. We zijn **Vuurmakers** en geen brandjesblussers. We werken preventief en maken slim gebruik van technologie om ontwikkeling te ondersteunen.

Dit doen we door:

1. Een goede start voor alle kinderen in Arnhem-Oost te bewerkstelligen.
2. Het ontwikkelaanbod voor peuters in de vijf wijken van Arnhem-Oost te vergroten en te versterken.
3. De (binnen- en buitenschoolse) leef- en leeromgeving van kinderen en jongeren te verrijken en te verbinden.
4. 'Schoolcaptains' in het primair onderwijs en Jongerenwerk in het voortgezet onderwijs in te zetten.
5. Het creëren van meer mogelijkheden voor één-op-één training, tutoring, begeleiding en/of coaching van leerlingen die dat nodig hebben.
6. Het aantrekken en opleiden van de beste professionals en hen behouden om in Arnhem-Oost het verschil te blijven maken.
7. Het investeren in opleidings- en ontwikkelmogelijkheden voor alle professionals in Arnhem-Oost.
8. Preventief Interventie Team (PIT) uitbreiden.
9. Veilig In en Om School (VIOS) voort zetten.
10. Anders te kijken naar (onderwijs)huisvestingsvraagstukken in Arnhem-Oost.

1. Een goede start voor alle kinderen in Arnhem-Oost te bewerkstelligen.

De eerste duizend dagen

De eerste duizend dagen in het leven van ieder mens zijn belangrijk voor een goede start. Daarom willen we in Arnhem-Oost nog betere prenatale zorg bieden en ouders nog beter begeleiden in de voorbereiding op het ouderschap. Vervolgens bieden we maatwerkondersteuning bij het weg nemen of voorkomen van opvoedingsstress, ook met de ambitie voor gratis kinderopvang, en dragen we zorg voor een goede leefomgeving.

Bij de geboorte van een kind, verandert de dynamiek van een gezin. Soms kunnen ouders extra ondersteuning gebruiken bij bijvoorbeeld de zorg voor de kinderen en de structuur van de dagen. Daarvoor is BabythuisZorg beschikbaar tot de eerste verjaardag van het kind. Daarnaast maken we het contact met ouders laagdrempeliger. Dat doen we bijvoorbeeld met het aanbieden van dagdelen op kleinschaligere consultatiebureaus in de eigen wijk. In 2021 is al een bureau gestart in Geitenkamp. Idee is dat Malburgen-West volgt met een locatie bij MFC De Spil. Bovendien gaan jeugdverpleegkundigen een thuisbezoek afleggen wanneer het kind achttien maanden oud is. Kwetsbare situaties komen zo eerder in beeld en ouders gaan in gesprek over een mogelijke VVE-indicatie (voor extra ondersteuning van het kind op de peuteropvang). Een andere vorm van extra ondersteuning is Centering-Zorg. In een eenjarige pilot in Malburgen en Presikhaaf starten we met laagdrempelige groepsgewijze opvoedondersteuning voor 'jonge' ouders. Idee is om een veilige community te creëren, waar moeders de ruimte ervaren hun verhaal te delen en van elkaar te leren, aangevuld met expertise van professionals. Zo willen we ouders ondersteunen die opvoedingsverlegen zijn of een gevoel van onmacht ervaren.

2. Het ontwikkelaanbod voor peuters in de vijf wijken van Arnhem-Oost te vergroten en te versterken.

Versterken van de peuteropvang in alle wijken van Arnhem-Oost

We willen specifiek extra aandacht schenken aan de taalontwikkeling van het jonge kind door onder andere het voorleesaanbod te vergroten. Daarnaast bieden we aan sommige gezinnen gerichte ondersteuning op het gebied van opvoeden en hebben we de ambitie om gratis kinderopvang mogelijk te maken. Kinderopvang is goed voor participatie van ouders en goed voor de kinderen omdat het helpt bij het voorkomen van achterstanden op het gebied van taal en de sociale en motorische ontwikkeling.

3. De (binnen- en buitenschoolse) leef- en leeromgeving van kinderen en jongeren te verrijken en te verbinden.

Rijke Schooldag

Kinderen en jongeren kunnen hun talenten het beste ontdekken en ontwikkelen in een omgeving die ze daarvoor uitdaagt, stimuleert en de kans geeft. Daarom realiseren we op termijn op alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs in Arnhem-Oost een zogenaamde Rijke Schooldag.

Binnen de Rijke Schooldag werken scholen en lokale partijen nauw samen aan een verrijkt aanbod tijdens, voor en na schooltijd en in de vakantieperiodes. Het gaat onder meer om meer taal- en rekenonderwijs, sport, kunst en cultuur, huiswerkbegeleiding en persoonlijke ontwikkeling. Daarbij bouwen we voort op hetgeen al is ontwikkeld en bekijken we per school en/ of buurt hoe het huidige aanbod verbreed en verdiept kan worden. We organiseren iedere schooldag een aanbod van 8.00 uur tot 17.00 uur. Dit is inclusief een gezonde schoolmaaltijd. Mogelijk breiden we dit op termijn uit naar een aanbod tot 20.00 uur, en op zaterdag. We ontwikkelen en bouwen zo een Arnhem-Oost Curriculum.

4. 'Schoolcaptains' in het primair onderwijs in te zetten.

Deze (nieuwe) professionals vormen een brug tussen thuis en omgeving. Zij verbinden als *'credible messengers'* de gezinnen aan hulpverlening of andere voorliggende voorzieningen.

5. Het creëren van meer mogelijkheden voor één-op-één training, tutoring, begeleiding en/of coaching van leerlingen die dat nodig hebben.

We willen de leerlingen uit de Arnhem-Oost wijken meer begeleidingsuren bieden. Meer trainen leidt tot betere resultaten, dat is het geval in de sport en ook in de school. Er is internationaal onderzoek gedaan naar intensieve professionele begeleiding (1 op 1) van een leerling. Deze vorm van tutoring/coaching met extra uren werkt goed en heeft zeker voor leerlingen met grotere achterstanden uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status een aanzienlijk leereffect. En daarmee voorkomen we afstroom en/ of uitval.

6. Het aantrekken en opleiden van de beste professionals en hen behouden om in Arnhem-Oost het verschil te blijven maken.

Het inzetten van de beste professionals op de meest uitdagende plekken is een van de meest effectieve interventies. Daarom willen wij in de komende jaren planmatig aan de slag om de beste leraren, jongerenwerkers, sportcoaches, etc. naar Arnhem-Oost te krijgen. Met het oog op de toekomst is het ook logisch dat het opleiden van professionals met een bepaald profiel passend bij Arnhem-Oost ook onderdeel uitmaakt van dit traject.

7. Het investeren in opleidings- en ontwikkelmogelijkheden voor alle professionals in Arnhem-Oost.

Betere professionals bereiken we ook door te investeren in een sterk ontwikkelklimaat. De kwaliteit van professionals kan sterk uiteenlopen daarom organiseren wij vormen waarin professionals van elkaar kunnen leren, maar ook gericht kennis kunnen opdoen over onderwerpen en ontwikkelingen die betrekking hebben op de uitdagingen in Arnhem-Oost. We kiezen dus voor een vraaggestuurd, inhoudelijk en frequent ontwikkelaanbod. Het beter equiperen van professionals zorgt behalve voor betere, ook voor gelukkigere professionals. En dat heeft weer effect op de resultaten van bijvoorbeeld leerlingen.

8. Preventief Interventie Team (PIT) uitbreiden.

Binnen PIT worden kinderen met zwaar afwijkend en/of agressief gedrag al in een vroeg stadium gesignaleerd, op de basisschool. De Universiteit van Leiden doet vervolgens wetenschappelijk neuropsychologisch onderzoek bij het kind. Dit leidt tot een 'handleiding' voor het kind en een plan van aanpak om die handleiding gezamenlijk uit te voeren onder regie van hooggekwalificeerde Pit-coaches. Zij werken samen met ouders, school en hulpverlening. Deze aanpak wordt ondersteund door het ministerie van Justitie en Veiligheid en is bewezen effectief. In 90% van de gevallen verbetert het gedrag van deze – op termijn mogelijk gevaarlijke- doelgroep sterk. Hierdoor ontstaat er meer rust op school en in het gezin en vermindert op termijn de criminaliteit in de omgeving. De ambitie is om alle basisscholen in Arnhem-Oost van deze faciliteit te laten profiteren.

9. **Veilig In en Om School (VIOS) voortzetten.**

Het doel is: een veilige situatie in en om alle middelbare scholen in Arnhem-Oost. Dat doel bereiken we gezamenlijk. Een jongerenwerker, het sociaal wijkteam, wijk/jeugdagent, straatcoaches en maatschappelijk werk, werken samen aan een (sociaal) veilig schoolklimaat waardoor de focus op leren en ontwikkeling zo optimaal mogelijk wordt. Jongerenwerk vormt een belangrijke schakel op school terwijl afwijkend gedrag rond de school effectief wordt aangepakt door straatcoaches. Door VIOS ontstaat veel eerder zicht op individuele problematiek waardoor vroeg ingrijpen mogelijk wordt. Hetzelfde geldt voor eventuele problemen in het gezin of op straat. Themabijeenkomsten en trainingen over diverse onderwerpen (sexting, drugs, cybercrime) maken leerlingen en leerkrachten bewuster van maatschappelijke risico's.

10. **Anders te kijken naar (onderwijs) huisvestingsvraagstukken in Arnhem-Oost.**

Kansrijke en inclusieve ontwikkeling heeft ruimte nodig

Het realiseren van een breed aanbod op scholen betekent dat er meer vierkante meters nodig zijn en andere gebruiksafspraken moeten worden gemaakt. Het onderwerp 'kleinere klassen' vraagt bovendien om een andere blik op huisvestingsvraagstukken. Ook het gebruik, de beschikbaarheid, bereikbaarheid en toegankelijkheid van de gemeentelijke sportaccommodaties en gebouwen moet opnieuw worden bekeken. Met als doel dat alle wijkbewoners er optimaal gebruik van kunnen maken.

2. **Werk en Inkomen | Bestaanszekerheid voor ieder gezin en huishouden**

Als het gaat om werk en inkomen stellen we in de Arnhem-Oost wijken de mens centraal in plaats van wetten en systemen. En waar nodig passen we onze systemen aan. Daarbij zoeken we voor iedereen naar de plek die het beste bij hen past. Omdat we weten dat juist daarmee persoonlijke ontwikkeling wordt gestimuleerd, met kans om duurzaam aan het werk te komen. Mensen moeten kunnen rondkomen zonder stress over hun bestaan. Bestaanszekerheid is verantwoord in het algehele welbevinden van de mens. Mee kunnen doen in de samenleving, in welke vorm dan ook, dat draagt bij aan welzijn en geluk. Vanuit de praktijk kijken we wat er nog meer nodig is om dat na te streven in Arnhem-Oost.

Outreachinge aanpak

Om mensen te helpen hun plek in de samenleving te vinden is er een meer outreachinge aanpak nodig. Daarvoor is het wel van belang om inwoners goed in beeld te krijgen. We komen veelal alleen bij signalen 'achter de voordeur'. Als inwoners overlast veroorzaken of zelf in staat zijn om hulp te vragen, dan zijn ze zichtbaar. Vaak is dan al veel ellende hoog opgelopen. Maar juist in deze kwetsbare wijken is het grotendeels ook de stille armoede en de schaamte die erbij komt kijken en die veelal multi-problematiek veroorzaakt waar we te laat bij zijn. We willen veel vroeger mensen kunnen helpen en ondersteunen bij beginnende problemen. Investeren in welzijn is dan heel belangrijk. Het biedt kansen aan inwoners, versterkt sociale cohesie en werkt preventief doordat het vragen naar zwaardere vormen van zorg kan voorkomen. Binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost werken we aan een collectief en gericht aanbod van welzijn en ontwikkelen we een werkwijze die past bij de hulpvraag van de bewoners maar ook bij de onuitgesproken hulpvraag.

Aanpak van schulden en armoede

Een belangrijke onderdeel van het Nationaal Programma Arnhem-Oost is het verbeteren van de financiële omstandigheden van de bewoners in de vijf Arnhem-Oost wijken. We weten vanuit de beschikbare data dat een groot aantal bewoners dagelijks moeite heeft met rondkomen. Dat levert niet alleen financiële problemen op, maar ook (chronische) stress en gezondheidsklachten voor het hele gezin. Deze zaken staan een goede ontwikkeling van de bewoners in de weg. Het wegnemen van financiële zorgen is daarom ontzettend belangrijk om de stressvrije, veilige basis op orde te krijgen zodat individuen en gezinnen de kans krijgen om te floreren.

Wij zetten dan ook in op het verbeteren en vernieuwen van de aanpak van schulden en armoede. Al heel lang gebeurt er

veel op het gebied van schuldhulpverlening en armoedebestrijding en staan vele organisaties gezinnen in armoede en/of met problematische schulden bij om hen te ondersteunen in primaire levensbehoeften. Ondanks dat, kunnen we vaststellen dat deze hulp vaak niet leidt tot een duurzame oplossing.

Personen of gezinnen die te maken hebben met armoede en/of schuldenproblematiek krijgen vaak te maken met wantrouwen vanuit organisaties. Zij dienen bijvoorbeeld steeds opnieuw – via diverse formulieren – aan te tonen dat ze recht hebben op hulp. Dat brengt een grote stroom aan administratie met zich mee. Het is ingewikkeld om alles te blijven overzien en dat levert uiteindelijk veel stress op. Kortom dit vraagt om een andere manier van werken: een doorbraak.

Uiteindelijk willen we dat onze eigen systemen en regels het welzijn van onze inwoners nooit in de weg kunnen zitten, maar juist helpen het leven beter te maken.

In Arnhem hebben we al mooie stappen gezet op dit vlak, zoals met de doorbraakaanpak van het Instituut voor Publieke Waarden (IPW). Het biedt inwoners maatwerkoplossingen waarmee zij verder kunnen, ondanks complexe problematiek over meerdere gebieden. We willen ruimte bieden om te experimenteren in de Arnhem Oost wijken, om vervolgens deze *learned lessons* te verankeren in onze werkwijze.

Werk vinden en behouden

Naast het verbeteren en vernieuwen van de aanpak van schulden en armoede, zetten we ook en vooral in op het helpen van de bewoners in Arnhem-Oost om via werk hun inkomsten te vergroten. Het vinden en behouden van werk is daarom een belangrijk onderdeel van deze tweede lijn.

We investeren onder meer in het leren van de Nederlandse taal; goed spreken, lezen en schrijven van de taal draagt bij aan het vinden en behouden van werk. Daarnaast zullen we met name jongeren aanmoedigen om een Startkwalificatie te behalen. Ook bieden we begeleiding aan voor mensen die dat nodig hebben om passend werk te vinden of te houden. Bovendien starten we met experimenten om een 'leven lang ontwikkelen' te stimuleren. Tegelijkertijd weten we dat de stap naar duurzaam betaald werk soms te groot is. Dan kan een andere route realistischer zijn, denk aan meedoen via bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, mantelzorg of activerend werk. Door te participeren aan de samenleving kunnen mensen zich persoonlijk ontwikkelen, hun zelfvertrouwen vergroten en hun sociaal netwerk verbreden.

We ontwikkelen initiatieven in de wijken (door) die voor werkgelegenheid zorgen en bijdragen aan het verbeteren van de leefomstandigheden. Het opschalen van bestaande

projecten als Buurtklusbedrijf, Buurtbaantjes, of 'Prospect 4 cash' is hierbij een logische stap. Zo versterken we bovendien de aantrekkelijkheid van de wijk.

Binnen deze lijn werken de volgende organisaties samen:

Gemeente Arnhem
Scalabor
UWV
Werkgeversservicepunt
VNO-NCW
Arbeidsmarktregio
Beroepsonderwijs
JGZ – GGD Sociale Wijkteams

We richten ons op de volgende onderwerpen:

- Armoedebestrijding
- Schuldhulpverlening
- Taalontwikkeling
- Digitale vaardigheden
- Coaching en training
- (Mentale) Gezondheid
- Loopbaanontwikkeling
- Begeleiding naar bestaand werk
- Inzet van activerend werk
- Creëren werkgelegenheid
- Ondernemerschap

Dit doen we door:

1. **Te starten met een vernieuwende gebiedsgerichte schuldenaanpak.**
2. **Het organiseren van een 'domein overstijgende frontoffice' om gezinnen bij te staan in het landschap van hulp en ondersteuning.**
3. **De aanpak van laaggeletterdheid te intensiveren.**
4. **Het bieden van buddy's om te helpen bij allerlei (digitale) vragen tegen eenzaamheid en sociaal isolement.**
5. **Vrijwilligerswerk te stimuleren en versterken.**
6. **Activeringstrajecten laagdrempelig in de wijk te organiseren.**
7. **Meer mogelijkheden voor beschut werk, werk met begeleiding en buurtbedrijven te creëren.**
8. **Opleidings- en Leerwerktrajecten verder mogelijk te maken.**
9. **Creatieve broedplaatsen aan te moedigen en mogelijkheden van maakindustrie bevorderen.**
10. **Ondernemerschap te stimuleren en een aantrekkelijk vestigingsklimaat te bieden.**

1. Te starten met een vernieuwende gebiedsgerichte schuldenaanpak.

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) pleit in het rapport *Naar een schone lei*¹¹ voor een grondige herziening van de gemeentelijke schuldhulpverlening. Deze moet toegankelijker, sneller en beter worden, zodat meer mensen perspectief hebben op een schuldenvrije toekomst.

In Arnhem-Oost gaan we het daarom anders doen dan gebruikelijk. We creëren rust door schulden in één keer op te kopen om vervolgens te gaan werken aan een kansrijke toekomst. Dat doen we bijvoorbeeld in één straat tegelijk, of in (een deel van) een flat.

Met dit project onderzoeken we daarmee een nieuwe pijler binnen de schuldhulpverlening. Het uitgangspunt van de nieuwe aanpak is het creëren en waarborgen van bestaanszekerheid; schulden mogen niet in de weg staan van zekerheid van inkomen, het mee kunnen doen in de samenleving en de zekerheid van een dak boven je hoofd. Hiervoor maken we gebruik van de Doorbraakmethode, ontwikkeld door het Instituut voor Publieke Waarden (IPW). De Doorbraakmethode is een beproefde manier van werken, waarmee professionals makkelijk en onderbouwd maatwerk kunnen leveren in het sociaal domein.

2. Het organiseren van een 'domein overstijgende frontoffice' om gezinnen bij te staan in het landschap van hulp en ondersteuning.

Het voorstel is om een 'linking pin'/verbindingsofficier te koppelen aan een verduurzamingsproject van één van de corporaties in de wijken van Arnhem-Oost. Samen met de corporatie(s) werkt deze persoon aan de veerkracht van de bewoners in de wijken (informeel netwerk) en zorgt voor verbinding met het formele netwerk in de wijk (van de professionals). Dat gebeurt doordat ze in gezamenlijkheid in contact komen met bewoners, vanuit hun eigen professionele opdracht. Vervolgens bekijken zij wat de bewoner nodig heeft of graag zou willen. Concreet betekent dit dat als iemand

bij het opknappen van een woning erachter komt dat er sociale problemen zijn, dat die dan ook meteen worden opgepakt. Deze linking pin zorgt ervoor dat de (zorg)vraag van bewoners ook daadwerkelijk wordt opgepakt door de partners in de wijk of stad (afhankelijk van het vraagstuk) in een sociaal team.

3. De aanpak van laaggeletterdheid te intensiveren.

We bieden extra Nederlandse taallessen (spreken, schrijven en lezen) in Arnhem-Oost aan.

4. Het bieden van buddy's om te helpen bij allerlei (digitale) vragen tegen eenzaamheid en sociaal isolement.

Ouderen, personen met een taalachterstand, laaggeletterdheid of personen met andere beperkingen kunnen in de (digitale) wereld niet altijd mee komen. We stimuleren buddy schap om eenzaamheid tegen te gaan en tegelijkertijd thuis dichtbij hulp te kunnen bieden in allerlei kwesties om mensen mee te laten doen in hun omgeving.

5. Vrijwilligerswerk te stimuleren en versterken.

Er is al sprake van een bijverdienbeloning voor deeltijdwerk. Hier valt het stimuleren van vrijwilligerswerk en een passende vergoeding (nog) niet onder. In de Arnhem-Oost wijken willen we de participatie vergroten door ook vrijwilligerswerk te stimuleren, een passende vergoeding helpt daarbij. Ook gaan we organisaties die werken met vrijwilligers extra ondersteunen en versterken we de besturen van vrijwilligersorganisaties in Arnhem-Oost.

6. Activeringstrajecten laagdrempelig in de wijk te organiseren.

The Point is een service-hart voor en door de wijk, en biedt praktische diensten en services, zoals die er vroeger vaak nog waren op het postkantoor om de hoek en waar nog steeds veel behoefte aan is.

Bovendien creëert het kansen voor jongeren en studenten uit de wijk om een positieve bijdrage te leveren aan hun wijk. De sociale samenhang wordt versterkt tussen de verschillende doelgroepen in de wijk, zo kunnen bijvoorbeeld ouderen er terecht voor een kopje koffie en een praatje.

Het initiatief is gestart in Presikhaaf en succesvol gebleken. We onderzoeken uitbreiding naar andere Arnhem-Oost wijken.

7. Meer mogelijkheden voor beschut werk, werk met begeleiding en buurtbedrijven te creëren.

Beschut werk is voor mensen die in een 'beschutte' omgeving onder aangepaste omstandigheden kunnen werken. Hierdoor stimuleren we mensen zoveel mogelijk om betaald aan het werk gaan. Er wordt met de inwoner gekeken naar de beste ondersteuningsvorm. Binnen de Arnhem Oost wijken zouden we de mogelijkheden daarbinnen willen verruimen/verbreden. Te denken valt aan basisbanen, waarbij we maatschappelijk activiteiten in de Arnhem-Oost wijken waarderen met een betaalde baan.

Daarnaast komen er meer – en op maat begeleide – activerend werkplekken waarbij ondernemers uit de wijk bewoners begeleiden richting een vorm van werk. Specifiek voor jongeren is doorontwikkeling nodig; zij hebben werkplekken nodig waar ze kunnen doorgroeien naar betaald werk. Meer commitment van meer partijen in de wijken is noodzakelijk om dit te bereiken. De doorontwikkeling vraagt om een steviger programma dan er nu is.

8. Opleidings- en Leerwerktrajecten verder mogelijk te maken.

Een grote groep (met name jonge) mensen in Arnhem-Oost wordt nu (nog niet) gezien. Zij vormen een deel van het onbenut potentieel in de wijken, grote talenten dreigen nu verloren te gaan.

We willen deze jongeren verbinden aan werk in onze stad of regio, bijvoorbeeld door aan te sluiten bij de Human Capital Agenda van de Economic

Board en de arbeidsmarktregio. Er zijn kansen op het gebied van bijvoorbeeld branchetrajecten zoals leerwerkplekken in combinatie met gegarandeerde banen. Ook praktijkleren door lokale partijen als Rijn IJssel en Scalabor is een mogelijkheid.

Tevens is er vanuit de Aanpak Krapte op de Arnhemse Arbeidsmarkt een beroepentuin in ontwikkeling. Er ligt een kans om het onbenut potentieel in de Arnhem Oost te koppelen aan een aantal beroepsgroepen (bijvoorbeeld kinderopvang) waar nu al krapte is en voor de komende jaren voorspeld wordt.

9. Creatieve broedplaatsen aan te moedigen en mogelijkheden van maakindustrie bevorderen.

We starten een verkenning naar hoe creatieve broedplaatsen en de maakindustrie kunnen bijdragen aan het vergroten van kansen op en mogelijkheden om structureel werk te vinden en te behouden.

10. Ondernemerschap te stimuleren en een aantrekkelijk vestigingsklimaat te bieden.

Ondernemers zorgen voor dynamiek, bedrijvigheid en werkgelegenheid. De gemeente Arnhem biedt vanuit de reguliere dienstverlening ondernemers waar nodig hulp, begeleiding en ondersteuning aan.

Deze dienstverlening willen wij in een vernieuwende aanpak gericht op (potentiële) ondernemers in de wijken van Arnhem-Oost inzetten om ondernemerschap te stimuleren, omdat inkomen uit onderneming ook een goede basis is voor bestaanszekerheid.

3. Wonen en Leven | Leven in een duurzame woning en in een gezonde en veilige buurt

Een prettige, gezonde en veilige leefomgeving is onderdeel van de basis wanneer we kijken naar de piramide van Maslow. Het is een belangrijk fundament van waaruit wijkbewoners stappen kunnen zetten. Het doel van de aanpak is dat inwoners opgroeien en leven in kwalitatief goede en betaalbare woningen in een prettige en veilige omgeving.

Arnhem streeft naar 'een eerlijke stad waar iedere Arnhemmer goed kan wonen'. Dat is ook het hogere doel van de nieuwe woonvisie. Wonen is een grondrecht, waarbij de kwaliteit van de leefomgeving en de bestaanszekerheid net zo hard meetellen als het hebben van een huis.

Verdeling (sociale) huur

Arnhem kent echter een tweedeling tussen 'goede' en 'minder goede wijken' die zich sluimerend steeds verder versterkt. We constateren een groot verschil tussen wijken als het gaat om woningen en inwoners. De veerkracht van de Arnhem-Oost wijken staat onder druk. Er is een onevenredige verdeling van sociale huurwoningen en zorgvoorzieningen over de Arnhemse wijken. De wijken Malburgen, Het Arnhemse Broek, Klarendal, Presikhaaf en Geitenkamp zijn aangewezen als onze minst veerkrachtige wijken. Op plekken waar armoede, werkeloosheid, verwarde mensen en criminaliteit zich concentreren, ervaren bewoners vaak grote overlast van buurtgenoten. Op deze plekken staan de goedkoopste sociale huurwoningen. Hier wonen, dankzij wet- en regelgeving, door de jaren heen steeds meer zeer kwetsbare mensen, vaak met psychische en/of lichamelijke problemen. Zij staan niet altijd open voor meer nieuwkomers in de wijk. Feit is dat mensen met allerlei soorten begeleidings- of zorgvragen vaak juist aangewezen zijn op sociale huurwoningen in die wijken. Dat levert een spanningsveld op voor zowel het individu als de wijk.

Het recent verschreven 3^e rapport 'Veerkracht in corporatiebezit'¹² laat zien dat wanneer de concentratie van kwetsbare mensen afneemt, mensen ook minder overlast en onveiligheid ervaren. Tegelijkertijd wonen steeds meer mensen met de laagste inkomens in sociale huurwoningen. Zo neemt de concentratie van kwetsbare bewoners in gebieden met veel corporatiebezit toe.

In Arnhem-Oost willen we daarom bijvoorbeeld gaan werken met een gespiegeld huurprijsbeleid. Zo worden in de minder

veerkrachtige wijken in bepaalde gevallen hogere huurprijzen gevraagd, om de samenredzaamheid in wijken te vergroten. Dit heeft uiteraard gevolgen voor andere delen van de stad, namelijk compensatie van sociale huur in niet Arnhem-Oost wijken.

Betaalbaar, zeker en veilig wonen

Maar, alleen verdeling van kwetsbare mensen is nooit de oplossing. Goede woonomstandigheden zijn de basis voor een gezond, gelukkig en kansrijk leven. Daarvoor is een woning nodig waar iemand zich thuis en veilig voelt. We zetten in op interventies die vooral de situatie van huidige bewoners verbeterd. Zij verdienen een woning die de gezondheid niet schaadt en waar ze de zekerheid ervaren dat ze er kunnen blijven wonen. Een woning met voldoende mogelijkheden om in een volgende levensfase je thuis te blijven voelen in de wijk. Waar de bewoners na het betalen van de woonlasten voldoende geld overhouden voor andere primaire levensbehoeften. Kortom: een passende woning. Hiervoor is onder andere duurzaamheid van belangrijk, ook een belangrijk speerpunt voor de regio. We investeren volop in het isoleren en verduurzamen van woningen in particulier- en corporatiebezit in de vijf wijken.

Ontmoeten in toegankelijke voorzieningen

Prettig wonen gaat verder dan alleen de woning zelf, het gaat ook om een woning die staat in een buurt waar het prettig is op straat, waar sociale samenhang is en voorzieningen nabij zijn. Een stad waar mensen samenleven en elkaar – ongeacht inkomen en achtergrond – ontmoeten. Een ongedeelde stad, waar bewoners verschillen zonder te vervreemden. Voelen mensen zich er thuis? Voelen mensen zich verbonden met elkaar? Omarmen zij de diversiteit die er is? Daarom investeren we in voldoende toereikende voorzieningen waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten en zich kunnen ontwikkelen. We kijken naar het aantal en het soort voorzieningen. De voorzieningen dienen aan te sluiten bij de behoeften van de bewoners, ze dienen bereikbaar en toegankelijk te zijn. Het doel is dat de ruimtes betekenis hebben voor de bewoners van Arnhem-Oost en dat ze een logische plek vormen om elkaar te ontmoeten en samen te verblijven.

Algemeen onderhoudsniveau en sociale veiligheid

Tot slot zetten we binnen deze lijn extra in op veiligheid. Dat doen we onder meer door het algemene onderhoudsniveau van de wijken te verhogen, overlast en leegstand aan te pakken en de verkeersveiligheid te vergroten. Daarnaast creëren we meer zichtbare en merkbare veiligheidspunten in de wijken.

Binnen de lijn ‘Wonen en Leven’ werken de volgende organisaties samen:

Gemeente Arnhem
Volkshuisvesting Arnhem
Vivare
Portaal
Veiligheidspartners
Sociale Wijkteams
Eerstelijns zorgverleners

We richten ons op de volgende onderwerpen:

- Veerkracht van de wijk
- Sociale samenhang
- Passend wonen
- Duurzaamheid
- Vergroening en verbetering openbare ruimte
- Aanpak overlast en leegstand
- Gezonde levensstijl
- Verkeersveiligheid
- Persoonsgerichte aanpak

Dit doen we door:

1. **Voldoende doorstroom mogelijkheden in de wijken te creëren.**
2. **Het verduurzamen van de sociale en de particuliere woningvoorraad.**
3. **Het aanpakken van leegstand en/of verloedering in de particuliere voorraad.**
4. **De aanblik van de wijken meer groen te laten kleuren en dus minder versteend te laten zijn.**
5. **Meer kinderen, jongeren en volwassenen te stimuleren om dagelijks binnen of buiten te bewegen en te sporten.**
6. **Te investeren in voldoende geschikte en toereikende voorzieningen in de wijk om elkaar te ontmoeten en te werken aan persoonlijke ontwikkeling.**
7. **De verkeersaders aan te pakken omdat we voetgangers en fietsers op één te zetten.**
8. **Persoonsgerichte aanpak (PGA) wijken**
9. **Het uitbreiden van de integrale aanpak van verloedering en onveiligheid.**
10. **Preventieve aanpak personen met verward of onbegrepen gedrag te versterken.**

1. Voldoende doorstroom mogelijkheden in de wijken te creëren.

We zorgen bij nieuwbouwprojecten en bestaande voorraad voor voldoende en passend aanbod om inwoners de mogelijkheid te bieden in de wijk door te groeien. Naast sociale huur kijken we ook naar andere segmenten zoals goedkope koop en/of middelhoge huur.

Er ligt een extra grote uitdaging voor de wijk Geitenkamp. In de wijk bestaat ruim 80% van de woningvoorraad uit sociale huurwoningen. We gaan onderzoeken op welke wijze de diversiteit aan woningen vergroot kan worden. Bijvoorbeeld door toevoegen en/of omzetten. Waarbij we het prachtige monumentale karakter van de wijk niet uit het oog verliezen.

2. Het verduurzamen van de sociale en de particuliere woningvoorraad.

Met de uitvoering van het Volkshuisvestingsfonds (VHF) 1.0. is Arnhem landelijke koploper. Bewoners van Arnhem-Oost kunnen sinds vorig jaar gebruikmaken van de Subsidieregeling Eigen Woning Aanpak (SEWA). Er is een regeling beschikbaar voor woningeigenaren die hun woning zelf willen opknappen en een regeling voor woningeigenaren die mee willen liften op de renovatieplannen van de woningbouwcorporaties. De eerste mooie resultaten zijn zichtbaar, daar bouwen we de aankomende jaren op voort. De VHF 2.0. regeling biedt kansen om naast particulier bezit ook maatschappelijk vastgoed en corporatiebezit te verduurzamen.

3. Het aanpakken van leegstand en/of verloedering in de particuliere voorraad.

Helaas hebben in Arnhem-Oost veel mensen te maken met slechte woningen of onwenselijk gedrag van de (particuliere) huurder. Bij het Huurdershuis klopten de afgelopen jaren recordaantallen huurders aan die een zaak aanhangig maakte.

We onderzoeken de mogelijkheden voor inpon- ding (het aankopen of verwerven van een woning door een persoon of rechtspersoon met als doel de herstructurering van deze woning). Zo willen we meer grip krijgen op goed verhuurderschap en overlastgedrag van huurders aanpakken. Het geeft mogelijkheden om panden aan te kopen, te verduurzamen en vervolgens te verkopen of bijvoorbeeld via woningcorporaties te verhuren. Ook is het mogelijk verloederde panden in andere Arnhemse wijken dan Arnhem Oost op te kopen, die op te knappen en beschikbaar te maken voor de sociale doelgroep.

Daarnaast onderzoeken we de mogelijkheden voor financiële handreikingen richting een aantal VVE's in de Arnhem-Oost wijken waar onderhoud en ver- duurzaming achterblijft. Deze VVE's veroorzaken een ongewenst aanzicht en overlast in de wijk.

4. De aanblik van de wijken meer groen te laten kleuren en dus minder versteend te laten zijn.

De aanblik van de vijf wijken in Arnhem-Oost wijken moet verbeterd worden. Daarvoor is het nodig om het onderhoudsniveau in de wijken te verhogen, met nadrukkelijke aandacht voor belevingskwaliteit. Al langer is bekend dat de beleving van de kwaliteit van de openbare ruimte door andere factoren wordt beïnvloed dan door technisch te meten zaken.

Toevoegingen van kunst en cultuur in het open- baar gebied haken bijvoorbeeld in op de belevings- wereld en zijn zo sfeerbepalend en geven onbe- wust boodschappen mee. We onderzoeken welke methoden in te zetten zijn en meten vervolgens de beleving van de bewoners.

Bij nieuwbouw werken we aan het vergroenen van de wijk. Daarnaast zijn er volop kansen om bestaande plekken in de wijken te vergroenen, bijvoorbeeld met stadstuinen en natuurlijke speel- plaatsen. We leveren daarmee direct een bijdrage aan het tegengaan van hittestress, wateroverlast en het versterken van de biodiversiteit. Belangrijk is dat de bewoners intensief betrokken zijn bij het ontwerp en de aanleg, om het eigenaarschap in de wijk te bevorderen.

5. Meer kinderen, jongeren en volwassenen te stimuleren om dagelijks binnen of buiten te bewegen en te sporten.

Bewoners van Arnhem-Oost leven korter en bovendien in minder goede gezondheid. Daarnaast is het overgewichtcijfer in deze wijken hoger dan in andere wijken van Arnhem. Daarom is het bevorderen van gezondheid belangrijk. Een Gezondheidsmakelaar stimuleert, geeft vorm en ondersteunt een collectieve en integrale aanpak van volksgezondheidsproblemen. Zo willen we in beeld krijgen wat passende en effectieve interven- ties voor de wijken in Arnhem-Oost zijn. Behalve het verbeteren van de fysieke gezond- heid van de kinderen is bewegen/sport een zeer geschikt middel om te werken aan sociale vaardig- heden, sociale samenhang en het zelfvertrouwen van kinderen. In de wijken stimuleren we actief het bewegen voor kinderen en ouders. Daarbij focussen we ons op specifieke plekken in de wijken zoals bij scholen of in (sport)parken (als 'hart van de wijk'). Dit doen we altijd in combinatie met het aanbieden van de juiste programmering.

6. Te investeren in voldoende geschikte en toereikende voorzieningen in de wijk om elkaar te ontmoeten en te werken aan persoonlijke ontwikkeling.

Arnhem-Oost kent een grote variatie aan achter- gronden en persoonlijke situaties. Er zijn voorna- melijk informele, persoonlijke netwerken, binnen eigen gemeenschappen. Bewoners geven vaak aan dat zij hun burens niet kennen en/of nauwelijks contacten hebben met hun directe leefomgeving. Ze weten niet wat er wanneer te doen is, hoe ze dat kunnen betalen en waar ze informatie, advies of hulp kunnen krijgen. Onderzoek wijst uit dat bewoners van Arnhem-Oost zich eenzamer voelen dan gemiddeld in Arnhem.

Veel signalen komen nu binnen via sleutelfigu- ren uit de verschillende gemeenschappen. Deze sleutelfiguren zijn vaak overbelast door de grote hoeveelheid vragen die zij krijgen van bewoners en professionals. Door (naast inzet van de eerder genoemde linking pin) te investeren in laagdre- melige ontmoetingsplaatsen en (bestaande of

nieuwe) inloopvoorzieningen met een aanbod dat aansluit bij de doelgroepen, wordt de sociale samenhang in de wijk versterkt. Deze aanpak dient wel vertaald te worden naar wijk-, buurt- of soms zelfs straatniveau.

7. De verkeersaders aan te pakken omdat we voetgangers en fietsers op één te zetten.

De aanwezigheid van grote wegen in de wijken Malburgen, Presikhaaf en Het Arnhemse Broek zorgen voor wijkplitsingen waardoor ontmoetingen niet plaatsvinden, onveilige situaties ontstaan en het aanzicht van de wijk versteend is. We brengen een aantal wegen in de wijk terug naar een maximum snelheid van 30 km/u. Daarnaast zorgen we voor de verbreding van fietspaden en veiligere oversteekplaatsen, bijvoorbeeld via een voetgangersbrug.

8. Persoonsgerichte aanpak (PGA) wijken

Welke aanpak is nodig bij overlast? Dat bepalen we in de wijk. Wij zorgen ervoor dat alle personen die significante overlast veroorzaken in beeld zijn bij de professionals en wij bepalen samen op wijkniveau welk niveau van aanpak nodig is: een reguliere aanpak, een PGA in de wijk of een PGA in het Zorg- en Veiligheidshuis. Zo zijn we er sneller bij en voorkomen we leed en overlast.

PGA wijken:

Soms heeft overlast meerdere oorzaken en is die hardnekkig. Denk bijvoorbeeld aan jongeren die beginnend crimineel gedrag vertonen. Voor deze problematiek introduceert Arnhem de persoonsgerichte aanpak (PGA) in de wijken. De gemeente voert de regie over de samenwerking van wijkprofessionals als Veilig Thuis, jongerenwerk, de politie en de GGZ. We inventariseren lokaal wie overlast en onveiligheid veroorzaakt en opgenomen moet worden in deze wijkaanpak. De casusregisseur is de spin in het web. Samen met de adviseur wijkveiligheid betreft de casusregisseur de relevante partijen en stuurt aan op een effectieve aanpak. De 'PGA wijken' is nieuw. Deze aanpak zorgt ervoor dat bepaalde casussen niet te lang in de reguliere aanpak worden gehouden. Zo voorkomen we frustratie bij professionals en erger. dat bijvoorbeeld

jongeren die een carrière beginnen in de criminaliteit, lang ongemoeid kunnen blijven. Waardoor de problemen opstapelen en steeds moeilijker oplosbaar zijn.

9. Het uitbreiden van de integrale aanpak van verloedering en onveiligheid.

We breiden de integrale aanpak van verloedering en onveiligheid in een afgebakend gebied uit. Hiermee hebben we ervaring opgedaan in de Steenstraat en omgeving. Een team van professionals uit het wijkveiligheidsoverleg- aangevuld met medewerkers van Openbare Ruimte, Ondernijning, Zorg, Verkeer, Handhaving en Economie gaat aan de slag met de aanpak van een aantal concrete actielijnen als: branchering, noodzakelijke fysieke maatregelen, verloederde plekken, en het versterken van de betrokkenheid van bewoners en ondernemers.

Aanpak 'de Hommel en de Singel':

Op plekken die 'schoon en heel' zijn ervaren mensen een grote barrière om overlast gevend gedrag te vertonen. Wanneer bijvoorbeeld verlichting niet werkt, wordt er eerder in drugs gehandeld en waar rotzooi op straat ligt, wordt rotzooi bijgegooid. Dit doet niet alleen iets met de gevoelens van veiligheid van buurtbewoners, het werkt zelfs aanzuigend voor criminaliteit. Onder de naam 'de Hommel en de Singel' werken we aan een schoon en heel Klarendal. Op termijn breiden we de aanpak uit naar acht andere plekken in Arnhem. Uit de ervaring bij de Steenstraat weten we dat een dedicated professional cruciaal is om dit te laten slagen.

10. Preventieve aanpak personen met verward of onbegrepen gedrag te versterken.

Wijken in Arnhem worden in toenemende mate geconfronteerd met mensen met verward of anders gezegd 'onbegrepen' gedrag die al dan niet in een crisissituatie verkeren. Vaak is er sprake van psychische problematiek, verslavingsproblematiek, laag verstandelijke beperking, of een combinatie daarvan, of dementie die aan het verwarde of onbegrepen gedrag ten grondslag ligt. In de Pilot 'Vroege interventie' komen deze mensen eerder in beeld en wordt passende hulverlening ingezet.

FINANCIËN EN CAPACITEIT

Zoals eerder genoemd is de kans dat onderweg bijsturen noodzakelijk is, aanwezig. Dit geldt ook voor de financiële inzet. We richten ons daarom in deze financiële paragraaf voornamelijk op de begroting voor de komende vier jaar: de periode 2023 tot 2027. Er zijn verschillende middelen beschikbaar. Sommige middelen zijn al zeker, voor andere middelen werken we op dit moment met inschattingen. We zetten de komende tijd in op het maximaal benutten van de financieringsmogelijkheden die er zijn. Dit betekent dus dat het totale budget nog kan veranderen.

Voor de periode 2023 tot 2027 schatten we op dit moment in dat we in totaal € 24,4 miljoen beschikbaar hebben. In onderstaande tabel hebben we deze middelen verdeeld over de drie inhoudelijke lijnen zoals eerder in dit plan toegelicht. Het budget is beschikbaar voor zowel eenmalige investeringen als meerjarige bijdragen. Omdat het totale budget nog kan veranderen en we bijsturen waar nodig, kan het zijn dat de middelen verschuiven over de jaren en tussen de inhoudelijke lijnen.

Begroting 2023-2026*	2023	2024	2025	2026
Algemeen budget	500.000	900.000	900.000	-
Opvoeden en opgroeien	2.800.000	2.350.000	2.600.000	2.300.000
Werk en inkomen	900.000	750.000	850.000	500.000
Wonen en leven	2.200.000	2.950.000	3.100.000	750.000
Totaal	6.450.000	6.950.000	7.450.000	3.550.000
Totaal beschikbaar 2023-2026				24.400.000

* Dit betreft middelen die specifiek gereserveerd voor het Nationaal Programma Arnhem-Oost en (deels) opgenomen zijn in de gemeentelijke begroting. Deze middelen kunnen aangevuld worden met andere geldstromen vanuit het Rijk, gemeente Arnhem en eventueel vanuit de partners. Arnhem-Oost vraagt om een langjarige integrale aanpak. Dit betekent in sommige gevallen ongelijk investeren om de achterstanden weg te werken.

Capaciteit programmabureau (in FTE's) 2023-2027

- inschatting op basis van minimale variant

FUNCTIE	FTE
Programmadirecteur	1,0
Secretariële ondersteuning	0,8
Programmasecretaris	1,0
(Deel)programmamanagers	3,0
Medewerker bewonersbetrokkenheid	0,5
Communicatiemedewerker	0,5
Coördinator data, monitoring en onderzoek	0,5
Programmacontroller	0,5
Totaal	7,8

www.arnhem.nl/arnhemoost